



PLA D'USOS DE LA BARCA DE TERANYINA "PACA"

El projecte "Pla d'usos de la barca de teranyina Paca" és una operació cofinançada pel Fons Europeu Marítim i de Pesca



ÍNDEX

- 1. Antecedents**
- 2. Introducció històrica. El peix blau a l'Escala**
- 3. Situació actual de la protecció del patrimoni marítim i pesquer a l'estat espanyol**
- 4. Les darreres barques de pesca de fusta fetes a l'Escala**
- 5. La singularitat de la barca de teranyina *Paca***
- 6. El periple de la *Paca*: de l'Escala a l'Escala**
- 7. Fitxa tècnica de la barca "Paca"**
- 8. Evolució del procés de tornada de la barca "Paca" a l'Escala**
- 9. La tornada de la barca "Paca" com a element a afegir en l'aposta del municipi de l'Escala pel patrimoni marítim**
- 10. Fases de patrimonialització de la barca "Paca"**
- 11. La teranyina "Paca" al port de la Clota de l'Escala**
- 12. Proposta de Pla d'Usos**
- 13. Per què la patrimonialització de la barca "Paca" pot esdevenir una oportunitat**

1. ANTECEDENTS

El dia **3 de juny de 2020**, a proposta del mestre d'aixa escalenc Salvador Feliu, de *Drassanes Sala*, es va fer una reunió a la sala de plens de l'Ajuntament de l'Escala amb el mateix Salvador Sala, els regidors de Cultura, Rafel López, i de Patrimoni, Martí Guinart, el coordinador de Cultura, Josep Torner, la directora i la tècnica del Museu de l'Anxova i de la Sal, Lurdes Boix i Mariona Font, i Jaume Badias, tècnic extern de l'Ajuntament de l'Escala que assessora en temes de patrimoni històric.

En Salvador Feliu va comentar que li havia arribat la notícia de que la barca "Paca", barca de teranyina construïda per ell mateix a les *Drassanes Sala* de l'Escala l'any 1982 i amb matrícula de la llista tercera BA3 2627, llista dedicada a la pesca extractiva, anava a ser desballestada.

La barca "Paca" va ser bastida per encàrrec de l'armador escalenc i antic president de la Confraria de Pescadors de l'Escala, Lluís Sureda Barragán, i porta el nom de la seva mare *Paca*. Aquest llagut, de 7,10 m d'eslora i 2,60 m de mànega en aquell moment era propietat del pescador Joan Tudela, palangrer d'Arenys de Mar. Precisament, prèviament a la reunió, en Salvador Feliu havia contactat amb el propietari actual i aquest li va comentar que la seva intenció era donar de baixa i desballestar la barca "Paca" per poder aprofitar el rol de l'antiga embarcació per la seva nova barca de fibra "Alegria del Mar", dedicada al palangre.

La Unió Europea facilita que una barca que hagi de ser desballestada pugui ser conservada i salvaguardada per a finalitats educatives i culturals si passa a ser propietat d'un ajuntament, un museu o una associació cultural sempre es compromet al seu manteniment i explotació. Precisament en Salvador Feliu, assessorat per l'enginyer naval Jordi Bigarós, amb despatx al carrer Ave Maria de l'Escala, havia començat a procedir a demanar informació sobre aquest procés de canvi de titularitat a la Capitania Marítima de Palamós, institució amb competències en aquesta matèria en aquesta zona marítima, però que degut a tot el que va comportar i comporta la pandèmia del Covi-19 els processos que duia a terme aquest organisme estatal es van alentir.

Des de la Confraria de Pescadors es va comentar que es treballaria per facilitar un **amarrament gratuït** al Port de la Clota de l'Escala, de fet en Lluís Sureda excusà la seva assistència a en Salvador i s'oferí per futures reunions i contactes per tirar

endavant amb aquest projecte; Igualment es va comentar que les mateixes Drasanés Sala es dedicarien a fer-ne la **restauració i el manteniment**, despesa que aniria a càrrec de l'Ajuntament de l'Escala. Però aquest pressupost no podrà ser definit fins que la barca sigui en terra i es pugui analitzar les condicions l'estat del seu casc.

Des del Museu de l'Anxova i de la Sal (MASLE) es comentà que seria molt interessant que l'Escala comptés amb una embarcació d'aquest tipus com a recurs cultural i educatiu per a complementar el discurs patrimonial de l'Escala vinculat a la construcció naval i a la pesca de l'anxova, ja que aquesta barca va néixer en una drassana escalenca per anar a la captura de peix blau. De fet altres ajuntaments de poblacions del litoral com Palamós, Sant Pol de Mar, Badalona, Barcelona, Cambrils i l'Ametlla de Mar, entre d'altres, disposen d'embarcacions per a finalitats culturals del municipi.

Els regidors Rafel López i Martí Guinart van valorar molt positivament aquesta oportunitat, ja que a més podia permetre estrènyer lligams amb la Confraria de Pescadors de l'Escala i amb les empreses que desenvolupen la seva activitat al port de la Clota, el port nou de l'Escala.

Davant l'interès general demostrat per totes parts, durant la mateixa reunió en Salvador Feliu va telefonar al propietari, Joan Tudela, i li explicà la situació, davant la que respongué que el procés per demanar el desballestament s'havia iniciat i que segons ell feia falta un document on l'Ajuntament de l'Escala es comprometés a fer-se càrrec de la salvaguarda de la teranyina "Paca" per a finalitats culturals per així salvar-la del desballestament i ell poder canviar el rol.

Se li va dir que des de l'Ajuntament de l'Escala es buscaria l'assessorament de l'enginyer naval Jordi Bigarós sobre aquesta petició d'en Joan Tudela i que se'l mantindria informat.

La reunió acabà amb la demostració manifesta de la intenció de totes les parts de tirar endavant amb l'adquisició d'aquesta barca per part de l'Ajuntament de l'Escala i que el primer pas seria contactar, des del Museu de l'Anxova i de la Sal, amb l'enginyer Bigarós per seguir amb el procediment i sobretot per informar dels passos a fer.

Coneixent, per l'experiència en altres municipis que han salvaguardat barques abans de ser desballestades, que en aquest procés seria important disposar un informe detallat on s'expliqués els motius pels quals l'Ajuntament de l'Escala vol salvaguardar aquesta embarcació. Es va acordar que des del Museu de l'Anxova i de la Sal es redactés, i aquest projecte. Posteriorment es decidí, un cop la barca ja era propietat de l'Ajuntament de l'Escala, la realització del seu propi pla d'usos.

Aquest és l'origen del que s'explicarà en aquest pla d'usos però abans es fa necessari posar en context històric, econòmic i cultural el marc en el que es va decidir apostar per aquesta embarcació per part d'un municipi molt vinculat amb la pesca de peix blau i en la construcció naval.

2.INTRODUCCIÓ HISTÒRICA: EL PEIX BLAU A L'ESCALA

A nivell històric el què ha aportat més testimonis físics d'una activitat molt vinculada al peix blau i al poble de l'Escala ha estat la salaó de peix, més que la mateixa pràctica de la pesca, tot i que és obvi que es duia a terme des de temps ben reculats.

Durant tot el període clàssic, grec i romà, un dels elements que sempre és present en el comerç de productes alimentaris és el de les conserves de peix, juntament amb l'oli, el vi i altres conserves. Segurament fou dels fenicis que els grecs van aprendre el procés de salaó i el d'elaborar salses de peix. Els cartaginesos van estendre aquest comerç per tot l'occident mediterrani i l'arribada d'àmfores amb salaons d'època arcaica, clàssica i hel·lenística a Empúries és una constant.

Els tipus de peix que els grecs conservaven en salaó eren nombrosos, però la major part de la informació de què es disposa es limita a l'esturió, diversos tipus de la família del verat i en especial la tonyina i les espècies relacionades. Durant tot el període romà, Hispània va destacar per la continuïtat del florent comerç de salaons procedents de la Bètica, que estenia el seu mercat per tot el *Mare Nostrum*. En aquest període, les *cetariae* o factories de salaó d'Hispania ocuparen la costa de les províncies de *Tarraconensis*, tant del litoral atlàntic com del mediterrani, de la *Lusitania* i amb una especial densitat de la *Baetica*.

La presència factories de salaó, anomenades *cetariae* en llatí, no és un fet corrent a casa nostra. Que en coneguem pocs exemples no vol dir que no n'haguessin existit més, però podria ser que, per conservació parcial o per la pressió urbanística a la zona de la costa, no s'hagués arribat a poder-les reconèixer. Aquests tipus d'indústries s'identifiquen per les característiques que presenta l'estructura, ja que en les seves dependències era necessari dur a terme totes les parts del procés de conserva del peix. Per això era imprescindible disposar de cubetes o dipòsits hidràulics on es deixava macerar i fermentar el peix, que es conservava en salmorra, a més, hi hauria d'altres àmbits annexos on es feia la manipulació, es guardava la sal i es feia l'estoc del producte una vegada elaborat.

A Roses i Empúries en tenim testimonis.

2.1. Empúries i la indústria de la salaó

Empúries fou fundada al segle VI aC en funció de la seva situació i vinculació amb un espai portuari. El mar va ser la via principal per consolidar les rutes de circulació i comerç, però també se'n va fer l'explotació. Es van desenvolupar diverses arts de pesca i de la preparació del peix i dels seus derivats. Com aliment de curta durada, que obliga a ser consumit poc temps després de la seva captura, en època antiga van veure la necessitat de crear diversos sistemes de conservació del peix, entre els quals el més extensament usat fou el de la salaó. Al golf de Roses es conserven dues factories que estaven dedicades a les tasques de la salaó del peix.

S'ha pogut documentar com en aquells temps es van començar a desenvolupar diverses arts de pesca i de la preparació del peix i dels seus derivats. El peix, com aliment de curta durada que obliga a ser consumit poc temps després de la seva captura, originà la necessitat de crear diversos sistemes de conservació del peix, entre els quals el més extensament usat fou el de la salaó.

L'Escala guarda i mostra les restes de l'inici de l'indústria de salaó que tan prestigi ha donat a la població, ja que a l'antiga ciutat grega i romana d'Empúries es conserven les restes d'una d'aquestes indústries, datada en el segle I dC, en època romana.

Al solar del que havia estat l'antiga ciutat grega d'Empúries es conserven les restes d'una d'aquestes indústries, però en un període que hem de situar en època romana, quan ja feia temps que l'antic nucli havia estat integrat en una entitat més gran que coneixem com a *Municipium Emporiae*. En efecte, després de la fundació de la ciutat romana a la part alta del turó emporità en època republicana tardana, s'hauria creat, en època d'August, probablement entorn del 25 aC, una nova entitat amb estatut municipal que aplegaria els dos espais urbans en un de sol. L'evolució urbana d'aquesta nova realitat va conferir al petit empori un caràcter de barri vinculat a la zona portuària.

Els símptomes més precoços de la crisi econòmica que va afectar Empúries es van manifestar precisament en aquest sector, i tot sembla indicar que ja en el segle I dC, tindria amplis espais abandonats, com manifesta el colgament de reserves d'aigua en la zona nord de la Neàpolis.

La factoria a la qual ens referim se situa a la cantonada sud-est de la insula central i forma xamfrà amb el carrer principal, orientat en direcció nord sud i el carrer que permetia pujar a la zona de l'acròpoli, a la torre Talaia. Probablement aquest espai, que s'adapta per a crear aquesta factoria, seria un d'aquests sectors abandonats o desafectat de forma primerenca. Sabem que sovint, per les lleis que van redactar algunes ciutats, com la coneguda llei d'Urso, aquests tipus d'indústries que podien generar incomoditats, com males olors o forns amb altes temperatures per fabricar ceràmica o fondre metalls, estaven obligades a ocupar espais a l'exterior dels recintes emmurallats. Malgrat tot, no és tampoc estrany el

fet de trobar factories de salaó a l'interior de les ciutats; les males olors es centraven en el moment d'esventrar i trossejar el peix, ja que en la fase de maceració i fermentació la sal impedeix la putrefacció.

El magatzem cobert devia servir per guardar la sal, que es necessitava en grans quantitats, les eines necessàries per a tot el procés de salaó (ganivets i eines metàl·liques, taules i pasteres de fusta, així com fustes per fer de tallant, cistells i coves) i, potser, per guardar l'estoc de salaó envasat en les àmfores fabricades específicament per aquest producte. Aquest espai no mostra cap mena de separació o compartimentació, tot i que no podem descartar que des d'aquí es procedís també a la venda directa, potser amb un simple taulell per als dependents

Gràcies a l'adaptació d'una topografia en pendent es formaven terrasses i podem suposar que el nivell de circulació de les estructures que ocupaven la banda oest de la insula era més alt. De la mateixa manera, l'entrega d'aquestes estructures per la seva banda oest a la insula 11, permet veure que l'alçada conservada és completa i que les cubetes eren obertes, sense tapa, per bé que sota la teulada de l'edifici. Si calia tapar-les en alguna part del procés es devien tenir tapes de fusta adaptades a les boques de les cubetes.

Els paral·lels més clars i més nombrosos es troben al llevant peninsular i sobretot a la zona de l'estret de Gibraltar, però gairebé sempre aquestes *ceratiae* tenen les cubetes distribuïdes en forma d'U entorn d'un pati i no en una sola banda com és el cas emporità; malgrat això, la distribució funcional de la factoria no ofereix cap mena de dubte.

2.2. La pesca i la salaó a l'antic port de l'Escala (segles XVI-XIX)

A partir de la segona meitat del segle XVI, quan s'introduí la pesca amb els sardinals a la mar d'Empúries, es poden documentar els primers salins o espais de salaó de peix de l'Escala.

La pesca dels sardinals consistia en una pesca a la deriva que capturava el peix, majoritàriament sardina o anxova, però també verats i sorells, amb unes xarxes anomenades sardinals o anxoveres, que es calaven dues vegades al dia, de prima i de matinada, és a dir, just quan s'havia post el sol i el moment abans de sortir, respectivament. Aquesta pesquera es practicava amb llaguts aparellats amb vela llatina i permetia capturar una gran quantitat de peix, que després s'havia de salar per a la seva conservació. La pesca dels sardinals fou una de les més importants a Catalunya, i la de l'Escala, una de les flotes més nombroses.

Tot va començar a mitjan segle XVI, quan pescadors de la costa de la Provença i del Llenguadoc, al sud de França, van venir a la costa del nord de Catalunya per a practicar la pesca dels sardinals, un art que revolucionaria la pesca de peix blau en augmentar les captures. Fins llavors es pescava amb arts de pesca més rudimentaris com xàvegues, xarxes que es calaven amb la barca i s'estiraven des de terra i altres.

La pesca amb els sardinals es va introduir a la mar d'Empúries vers el 1575 i els pescadors nouvinguts s'establiren en un primer moment a Sant Martí d'Empúries, nucli habitat i seu de l'antiga capital del comtat, vora el jaciment arqueològic d'Empúries, però aviat demanaren permís al comte per a construir una barraca o botiga al voltant de la platja de l'antic port de l'Escala, per a tenir la barca i l'ormeig de pesca prop d'on vivien i evitar l'inconvenient d'haver-se de desplaçar dues vegades al dia des d'Empúries a l'Escala i al revés.

Aquestes barraques tenien un magatzem per a guardar l'ormeig, i també disposaven de dipòsits o tinars per a conservar el peix en sal, ja que la pesca amb els sardinals inevitablement anava de costat amb la salaó i la comercialització dels barrils amb anxova o sardina salada.

Segons ens expliquen les fonts documentals, sembla ser que els beneficis de la nova pesca va atraure població al port de l'Escala. A més, conflictes armats

produïts en segle XVI com la *Guerra dels Segadors* va obligar molts pescadors de Roses a abandonar les seves cases i emigrar. Se sap que alguns es varen establir al sud de la badia, al port de l'Escala i així és com el 1680, l'Escala va creixent en detriment de l'antiga Empúries gràcies a la pesca, la salaó i més endavant el comerç marítim. Cap a final del XVII començà a augmentar el nombre de mariners, fet que demostra l'augment d'embarcacions dedicades al cabotatge.

D'altra banda no es pot oblidar que l'eclosió dels sardinals, al segle XVIII, coincideix amb la constatació de que les reserves de corall havien minvat per la sobrepesca i els corallers anaven a d'altres punts de la Mediterrània a buscar el preuat element, sobretot a Itàlia i al nord d'Àfrica.

Tot i que els primers salins de l'Escala es documentaven al segle XVIII, nous documents estudiats indicarien que, el procés de salaó d'anxova i sardina tal com el coneixem avui dia, hauria començat a partir de la segona meitat del segle XVI quan s'introduí la pesca amb els sardinals a la mar d'Empúries.

Aquesta pesca s'introduí a la costa catalana a partir de mitjan segle XVI i es perpetuà fins a principi del segle XX quan una nova modalitat de pesca de peix blau la va anar desplaçant: les barques de teranyina amb els bots de llum, que practicaven la pesca nocturna d'encerclament que facilitava la captura del peix en no haver-lo de desmallar, ja que es carregava directament a les caixes de la barca amb els salabrets. Tant a l'època dels sardinals, com a la de les teranyines i fins a mitjan segle XX, l'Escala era el poble de la costa Brava i el tercer de Catalunya després de Tarragona i Calafell en pesca de peix blau i en nombre d'embarcacions que s'hi dedicaven. Més de cent sardinals omplien la platja de l'antic port, que foren substituïts a principi del segle XX per més de cinquanta poderoses teranyines amb els seus corresponents bots de llum.

Així ho feu un d'aquests primers habitants del port de l'Escala, Joan Andreu, natural de França, quan demanà permís d'establiment al comte d'Empúries, l'any 1591, per a construir una botiga al port de l'Escala, de 14 metres de llarg per 8 d'ample. Aquestes barraques tenien un magatzem per a guardar l'ormeig, i a tot vol s'hi construïen dipòsits o tinars per a conservar el peix en sal, ja que la pesca amb els sardinals inevitablement anava de costat amb la salaó i la comercialització dels barrils amb anxova o sardina salada.

El cas és que els beneficis de la pesca amb els sardinals eren tan grans que fins i tot pagesos de Cinclaus, les Corts i Empúries i el mateix capellà, mossèn Bassedes, es vengueren camps per a fer-se armadors o patrons de pesca de sardinals. És evident, doncs, la necessitat de salar l'excedent de peix que permetien aquestes captures prop de l'indret on es desmallava el peix un cop arribaven a la platja, és a dir en els baixos d'aquestes primeres barraques de pescadors. Es tractaria d'una salaó familiar per a conservar l'excedent de peix que posteriorment comercialitzarien els mercaders amb els vaixells de càrrega o els mateixos pescadors amb els seus llaguts. Aquest seria l'origen dels primers salins o fàbriques de salaó a la platja de l'antic port de l'Escala. La pesca i la

salaó varen propiciar la creació d'altres oficis vinculats com les drassanes i la construcció de bótes i barrils entre d'altres.

Els beneficis de la nova pesca va atraure població al port de l'Escala. Conflictes armats produïts en aquest segle com la Guerra dels Segadors varen obligar molts pescadors de Roses a abandonar les seves cases i emigrar. Alguns es varen establir al sud de la badia, al port de l'Escala. Així el 1680, quan l'Escala ja era un barri de vint cases i vuitanta persones demanaren permís a la comtessa d'Empúries Caterina Folch de Cardona i Aragó per tenir església pròpia. Aquest seria el primer pas per a formar un veïnat de pescadors. Empúries anava quedant despoblada i en canvi l'Escala creixia gràcies a la pesca, la salaó i el comerç marítim. Cap a final del XVII començà a augmentar el nombre de mariners, fet que demostra l'augment d'embarcacions dedicades al cabotatge. El peix salat nodria el mercat més proper.

Tot i que l'antic Alfolí de la sal de l'Escala, situat prop de la platja de l'antic port, al carrer del mateix nom, porta a la llinda la data 1697, el cert és que no comencen a aparèixer càrrecs relacionats amb l'activitat de l'Alfolí fins al 1728. Possiblement l'edifici anteriorment era també lligat a l'antiga gabella de la sal dels comtes d'Empúries, però a partir del Decret de Nova Planta l'administració castellana es començà a imposar a Catalunya i també el control de l'extracció i el comerç de la sal. L'Escala era un dels ports d'importació i exportació de sal i altres mercaderies. Fins al 1916 vaixells procedents de les salines de Torrevella ancoraven a l'antic port i transportaven la sal que era descarregada a l'Alfolí i altres magatzems de sal. L'any 1869 es va decretar el desestanc de la sal i l'estat es va arrendar les salines i els alfolins. A l'Alfolí de l'Escala els baixos varen ser llogats per les indústries locals dedicades a la construcció de bótes i barrils i a fàbriques o magatzems de salaó.

El control sobre la venda de sal era absolut. Els administradors havien d'anotar rigorosament tota la quantitat de sal que s'extreia de l'Alfolí, ja que l'impost sobre la sal era un dels que proveïa més les arques de l'estat. L'administrador del Real Alfolí havia de registrar la sal venuda, així com el nom de tots els compradors que l'adquirien per a la salaó, la quantitat de barrils de sardina i anxova que havien salat i la sal que els havia sobrat.

El predomini de la sardina era absolut ja que l'aplicació dels preceptes religiosos del Cristianisme la feia junt amb el bacallà un dels plats més apreciats per la Quaresma sumat al fet que era una font de proteïnes molt important y assequible per les classes populars. Si cada barril gros podia contenir unes cinc-centes sardines o anxoves, representa que en dos mesos varen salar més d'un milió de sardines. Una xifra gens menyspreable que corrobora l'auge que la pesca i la salaó va donar a l'economia de l'Escala i al creixement del poble.

A principi del segle XVIII tot el peix salat era venut a França o bé venien comerciants francesos el venien a buscar. Zamora explica que els pobles de la costa gironina comercialitzaven l'anxova salada a Barcelona, però també a la important fira de Bellcaire de Provença i fins i tot a ultramar.

Així com el mercat principal per al peix salat, al segle XVIII, era la costa del Llenguadoc, a partir del XIX serà Espanya. El nombre i la importància de les indústries de salaó varen augmentar en funció del progrés de la pesca, correlatiu a la minva de la navegació. Els pescadors seguien comerciant també amb els ports més propers com Barcelona. Des del port de l'Escala s'exportava majoritàriament oli i sardines, i també arròs, carbó, ordi, llegums i llana. Les importacions eren majoritàriament de blat sucre, bacallà, cacau, cafè, canyella, blat de moro, taronges, pebre i productes químics i farmacèutics, entre d'altres.

És interessant destacar també que l'Escala era un dels ports de Catalunya d'importació i exportació de sal i altres mercaderies. Des de 1716 a 1916 vaixells carregats de sal procedents de les salines del Delta de l'Ebre, illa d'Eivissa i Torrevella (País Valencià) ancoraven a l'antic port de l'Escala. Les barques dels pescadors descarregaven la sal i la transportaven a l'Alfolí. L'any 1869 la sal va deixar de ser monopoli reial i l'estat va arrendar les salines i els alfolins i pel que fa a l'Alfolí de l'Escala els baixos van ser llogats a les indústries locals dedicades a la construcció de bótes i barrils i a fàbriques o magatzems de salaó.

Des de l'existència del port de l'Escala està documentada la salaó de peix, de fet els primers salins o fàbriques de salaó es varen establir al voltant de la platja de les barques i del port d'en Perris. Gràcies a la recerca que s'ha fet primer des de l'Arxiu Històric de l'Escala i després des del Museu de l'Anxova i de la Sal, sabem que quan arribaven les barques de pesca la platja bullia de treball, i el saladors compraven l'anxova i la sardina que necessitaven mentre els pescadors la transportaven cap als salins, on l'activitat continuava tota la nit perquè pogués sortir als millors mercats, com el de Barcelona, l'endemà.

A partir de l'estudi del registre de matrícules industrials de 1847, se sap que l'Escala comptava amb deu indústries dedicades a aquesta activitat que figurava amb el nom de *Fomentadores de Pesca y Salazón*. Són els anys en què saladors de l'Escala varen fundar indústries al País Basc, concretament a Bermeo, i també es varen establir a Llançà, Roses, Palamós, Tossa i Sant Feliu de Guíxols. Antigament s'exportava molt a Itàlia, sobretot a Gènova, on hi havia el mercat principal de l'anxova.

A final del segle XIX es va fer el pas vers la indústria moderna de salaó i fabricants italians, especialment sicilians i també de Gènova varen tenir un paper molt important en l'expansió de les indústries de la salaó, essent com eren grans consumidors i establiren fàbriques al llarg del litoral cantàbric. Però també saladors catalans contribuïren a la seva expansió fundant fàbriques a Lekeitio, Elantxove i Vigo, com també els Serrats de l'Escala, que fundaren fàbriques a Bermeo (País Basc), a principi del segle XX, que encara perdura.

2.3. Evolució de la pesca a l'Escala durant el segle XX.

Malgrat la gran quantitat de fàbriques a la costa gironina, les úniques que varen perdurar, amb més o menys fluctuacions varen ser les de l'Escala. Yvette Barbaza atribueix la gairebé total desaparició d'aquelles, durant la segona meitat del segle XX, a un conjunt de factors: en primer lloc la fi de l'aïllament dels petits ports del litoral i també la reconversió de l'economia cap al turisme. A l'Escala la flota pesquera de peix blau nodria en abundància la matèria primera. Era el poble de la costa gironina més important en aquesta pesca, fet que farà que es mantingui la salaó al llarg de la major part del segle XX, fins que la crisi del sector pesquer obligarà a buscar l'anxova a d'altres indrets, però en aquest moment les fàbriques ja tenien un mercat plenament consolidat. El segle XX serà el de l'eclosió, la crisi i la reconversió cap al futur d'una indústria que junt amb la pesca va originar el poble de l'Escala

A mitjan segle XX la indústria de la salaó de peix era la més important de l'Escala, no només pel volum de la producció sinó també pel prestigi que havia adquirit i els mercats que abastava. Hi havia deu fàbriques amb una producció considerable i com que tot el peix salat que es produïa es consumia a Catalunya, es varen establir compradors al llarg de la costa, així com a Galícia i País Basc a fi de tenir suficient primera matèria per a elaborar.

Hem pogut saber com a mitjans del segle passat s'elaboraven uns cinc mil barrils d'anxova a l'any. La sardina també era important i la màxima producció es va centrar en els anys 1940, 1941 i 1942 durant els quals es varen envasar una mitjana de set o vuit mil cascos, mentre que el 1955 la producció va baixar fins a dos mil cascos. Aquest mateix any es va construir el secador de peix a can Solés, que fabricava farina de peix com a adob orgànic i pinsos per al bestiar, prova evident de l'excedent de peix que oferia la pesca en aquells anys.

Però durant la dècada dels cinquanta, per la manca de pesca, molts saladors havien de comprar la sardina i l'anxova en salmorra en fàbriques de salaó del Cantàbric. Durant tot aquest període, amb lleugeres oscil·lacions sempre es mantingueren unes deu fàbriques de salaó i en alguns casos van diversificar la seva activitat econòmica, ja que molts saladors varen començar com a pescadors o com a venedors de peix fresc a l'engròs.

Paral·lelament cal ressenyar que la pesca amb els sardinals, tècnica de pesca a la deriva amb xarxes pensades per capturar sardina o anxova, fou la principal activitat pesquera de l'Escala fins a principi del segle XX, quan una nova modalitat de pesca de peix blau la va anar desplaçant: les barques de teranyina amb els bots de llum, que practicaven la pesca nocturna d'encerclament, cosa que facilitava la captura del peix en no haver-lo de desmallar, ja que es carregava directament a les caixes de la barca amb els salabrets.

Aquest nou sistema consistia en una xarxa de 200 a 500 metres de llargada per uns 40 d'alçada que capturava el peix per encerclament mitjançant dues barques: la gran, o teranyina, a bord de la qual anaven de cinc a deu mariners i una més petita, el bot de llums, menada per un sol home: el "llumeter". Les dues barques sortien juntes del port i quan arribaven al lloc on podien capturar un banc de sardina o d'anxova, atret pels llums del bot, enganxaven un cap a l'embarcació petita, mentre la gran feia un gran vol deixant anar la xarxa i encerclant el peix. Tot seguit es tancava per sota i quedava com una gran bossa amb el peix a dins. Després es feia pujar el peix a la superfície on s'agafava amb salabrets. Finalment es posava en caixes i es cobria de gel. D'aquesta manera un cop arribaven a port el peix ja no s'havia de desmallar.

De fet la pesca d'encerclament o teranyina marca l'inici de la fi de la pesca tradicional, ja que poc després s'incorporen els motors. És a partir de 1923 quan es varen començar a incorporar motors a les embarcacions que va fer desaparèixer paulatinament la dependència de la força del vent a les veles i dels braços amb els remes.

A l'Escala la flota pesquera de peix blau nodria en abundància la matèria primera i no es considerà seriosament per part de la comunitat pesquera reorientar-se per la pesca d'arrossegament, com si que s'havia fet a altres ports importants com Blanes o Palamós. De fet, en ser el poble de la costa gironina més important en aquesta pesca farà que es mantingui la salaó al llarg de la major part del segle XX, fins que la crisi del sector pesquer obligarà a buscar l'anxova a d'altres indrets, tot i que en aquest moment les fàbriques ja tenien un mercat plenament consolidat.

De fet el segle XX serà el de l'eclosió, la crisi i la reconversió cap al futur d'una indústria que junt amb la pesca va originar el poble de l'Escala. Tant a l'època dels sardinals, com a la de les teranyines i fins a mitjan segle XX, l'Escala era el poble de la costa Brava i el tercer de Catalunya després de Tarragona i Barcelona en pesca de peix blau i en nombre d'embarcacions que s'hi dedicaven.

Hem vist com a poc a poc els vells sardinals varen ser substituïts per les modernes embarcacions i l'Escala va arribar a tenir més de cinquanta teranyines amb els corresponents bots de llums. Les pesades teranyines i els bots s'havien d'avarar i treure a la platja cada dia. La maniobra de l'avarada exigia un gran esforç de coordinació ja que es posaven cinc mariners per banda amb l'esquena

encorbada i els ronyons contra l'embarcació. Al crit de "Oi vara va!" empenyien junts fins a desclavar la quilla i les *escues* dels pals, que, prèviament, s'havien untat de sèu o greix d'ovella. Llavors la barca anava lliscant mentre el paler, el mariner encarregat dels pals, amb molta precisió, els havia d'anar posant sota la quilla perquè no quedés clavada a la sorra. És per aquest motiu que a l'Escala els pescadors tenien el sobrenom d'*esquenapelats*.

Aquesta situació es va haver de mantenir fins que l'any 1962, quan després de llargues reivindicacions, es va construir el nou port a la Clota on un moll i els amarradors facilitaven la sortida i l'arribada de les barques, i provocant que la platja de l'antic port quedés desproveïda de la vida marinera i cada cop més ocupada pel turisme de masses.

A l'Escala el sector pesquer va notar sensiblement l'arribada del turisme a partir de 1960, ja que molts pescadors joves van abandonar la tradició familiar de treballs vinculats a la mar i es dedicaren a noves activitats vinculades a aquesta nova activitat econòmica. Actualment la flota de teranyines del port de l'Escala estava formada, fins fa poc, per cinc embarcacions: la *Lluís i Anna*, la *Germans Sureda*, la *Susanna*, la *Nuevo Rápido*, i la *Afra*. Malauradament fa poc la *Susanna* i la *Nuevo Rápido* es va enfonsar. Segons dades de la Confraria de Pescadors de l'Escala, al port de la Clota encara hi ha operatives una desena d'embarcacions de tresmall i cap de palangre de fons.

D'entre les transformacions més importants que ha viscut l'Escala, la que va comportar el turisme ha estat la més radical des del punt de vista d'orientació econòmica dels escalencs. El turisme és un fenomen que ha estat beneficiós en termes econòmics per molts habitants de zona tot i que no es pot obviar que la seva implantació ha acabat esborrant molts elements que configuraven l'Escala tradicional. De fet als anys 60 ja es comença a percebre un canvi en el turisme, ja que aquest inicia el seu procés de massificació i com reflexiona la geògrafa Yvette Barbaza a *El paisatge humà de la Costa Brava*, es precipita el pas del turisme aristocràtic al turisme social. A finals dels anys 50 amplis sectors dels treballadors del país i d'Europa comencen a tenir, a més de vacances pagades, cotxes utilitaris i possibilitats reals de disposar d'una segona residència, sobretot pels estrangers, ja que el nivell de preus era i va ser durant algunes dècades aquí molt inferior al dels països europeus.

A l'Escala, als anys setanta i vuitanta, la proliferació de turistes activa el sector de la construcció i poc a poc molts habitants del municipi i els nouvinguts atrets per la demanda de mà d'obra entren a formar part de sectors vinculats a la indústria del turisme. Així, va creixent l'oferta no només de l'hosteleria i de la restauració, si no que hi ha un progressiu augment de comerços, sucursals bancàries, feines de manteniment, oficis vinculats a la construcció com lampistes, fusters, electricistes...

És ara quan el turisme es converteix en un factor clau de les estratègies de desenvolupament local que s'han anat imposant tant en el país desenvolupats

com en els emergents. De fet també des del mateix estat espanyol s'incentiva la construcció amb la Llei d'Arrendaments Urbans de l'any 1956, ja que estimula la desviació de capitals cap a la inversió immobiliària destinada a la construcció d'habitatges per a usos de segona residència i per arrendaments curts de caràcter turístic, ja que podien oferir una bona rendibilitat.

En aquests moments està naixent el fenomen de la segona residència a gran escala, que s'insinua als anys 60 i sobretot es consolida a les dècades dels 70 i 80 fins a l'actualitat. Aquesta segona residència fa ampliar l'àrea urbanitzada de l'Escala, en canvia la fisonomia, es dilata el perímetre construït, i sobretot, es transformen definitivament les formes de subsistència del municipi com també de les zones geogràficament més properes.

El boom del turisme ha comportat grans beneficis econòmics a l'Escala però també n'ha sacsejat els fonaments, ja que aquestes novetats han vingut acompanyades de transformacions que han modificat sensiblement el territori. Al litoral català, i en aquest cas concret a la Costa Brava i a l'Escala, els canvis han estat molt més profunds que a la resta del país, perquè al sotrac que suposà la mecanització del camp, hi hem d'afegir, a la Costa Brava, la ràpida expansió del turisme de masses i com aquest demana espais on construir segones residències, arrabassant hectàries a les vinyes i resta de conreus. I sobretot, arrabassant mà d'obra jove, que poc a poc va anar baixant de la barca de la família per abraçar una nova activitat, la vinculada al turisme, que a la fi hauria de permetre a les seves famílies superar finalment la tradició de malviure en la subsistència.

3. SITUACIÓ ACTUAL DE LA PROTECCIÓ DEL PATRIMONI MARÍTIM I PESQUER A L'ESTAT ESPANYOL.

La Unió Europea facilita que una barca que hagi de ser desballestada pugui ser conservada i salvaguardada per a finalitats educatives i culturals si passa a ser propietat d'un ajuntament, un museu o una associació cultural sempre es comprometí al seu manteniment i explotació. Aquest és el punt de partida del periple de la barca "Paca" en la seva tornada i nova vida a l'Escala. Però es fa necessari contextualitzar i entendre com una embarcació de pesca bastida fa 40 anys pots esdevenir un element estratègic en el marc del patrimoni no només de l'Escala, si no de tot el litoral català.

En aquest sentit cal tenir present que la pesca encara avui és una de les principals fonts d'aliment per a moltes poblacions del món, malgrat la crisi que arrossega el sector pesquer en les darreres dècades. D'altra banda, la relació dels humans amb el mar i els oceans està vinculada a la necessitat humana d'exploració del nostre planeta, l'esforç per connectar punts molt distants, ja sigui per motius comercials, militars o senzillament per la descoberta i relació entre els pobles.

Una embarcació de qualsevol època o país conté en ella mateixa un compendi de tots els coneixements tecnològics i científics d'aquella societat en aquell moment donat. Però ni els coneixements expressats en les cartes nàutiques, ni la tecnologia, ni el saber, ni l'esforç, han impedit esquivar els enormes riscos que han hagut d'assumir els humans quan ha arribat el moment d'embarcar-se i enfrontar-se al mar i els oceans.

El mar és un medi hostil i molt perillós per al humans. Segons les estimacions de la UNESCO sobre patrimoni cultural subaquàtic, hi ha uns 3 milions de vaixells enfonsats al món. Encara actualment, segons l'Organització Internacional del Treball (OIT), els índexs de fatalitat que mesuren les professions més arriscades compten la pesca i navegació entre les més perilloses de totes. Per exemple, als Estats Units s'ha calculat que la indústria pesquera té un índex de fatalitat 16 cops superior als cossos de bombers, i això actualment amb tots els recursos tecnològics amb els que es compta.

Quan parlem de "patrimoni marítim" ens referim a un concepte relativament nou que apareix amb l'apertura del terme patrimoni cap a àmbits molt diferents als que en donaren origen durant el període del Romanticisme, durant la segona meitat del segle XIX. De fet, fins

pràcticament al començament del segle actual no es comença a estendre un ús habitual del terme "patrimoni marítim" pròpiament. Anteriorment aquest patrimoni es circumscrivia al patrimoni subaquàtic i als monuments situats en zones costaneres amb finalitats sobretot defensives.

Si busquem els orígens de la protecció del patrimoni cultural ens hem de remuntar a les **Cartes d'Atenes (1931)** i **Venècia (1964)**, dirigides sobretot a la protecció i conservació de monuments i jaciments. Caldrà esperar fins a l'any 1982, amb la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret de la Mar (UNCLOS), per trobar referències específiques a la salvaguarda dels monuments arqueològics i històrics trobats al mar. I encara caldrà esperar fins el 1996 per trobar un text que específicament s'elabora pensant en la protecció del patrimoni marítim subaquàtic: la Carta per a la Protecció i Gestió del Patrimoni Cultural Subaquàtic (ICOMOS). Però fins a aquell moment ens trobem que els textos que tracten sobre la protecció del patrimoni marítim es circumscriuen a l'àmbit de l'arqueologia subaquàtica i els monuments.

Per tant, caldrà esperar als inicis de l'actual segle XXI per trobar-nos amb la **Carta de Barcelona de 2002**, o "**Carta Europea per a la Conservació i Restauració dels Vaixells i Embarcacions Tradicionals**", que és un text que expandeix la protecció del patrimoni marítim no només a les embarcacions no submergides històriques, com per exemple els grans velers clàssics que s'han conservat fins avui, sinó que també inclou una referència específica a les embarcacions més modestes vinculades als oficis de la mar que han adquirit una significació cultural amb el pas del temps. De fet va néixer com una autèntica guia europea per a la conservació i restauració de vaixells.

I és en aquest punt on el projecte de la teranyina "Paca" pren valor.

Aquest detall és molt remarcable perquè s'avança un any a la publicació, per part de la UNESCO, de la **Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Intangible**, del 2003, que eleva a la categoria de patrimoni els sabers populars, així com els resultats del treball artesanal i que implicarà un tomb en les polítiques de gestió patrimonial arreu del món, amb una repercussió fonamental, com veurem, per al patrimoni marítim. I també és aquí on el projecte dedicat a la teranyina "Paca" afegeix més valors, ja que aquesta convenció de la UNESCO valora oficis com el del mestre d'aixa.

Les activitats de la pesca i navegació, que al llarg de la història han vinculat els humans amb el mar, -i això és particularment cert aplicat al cas català-, es troben actualment en una fase de profunda transformació i crisi. Aquesta és una dada important a tenir en compte. Per una banda, en relació a la pesca, la flota pesquera mundial no ha

fet més que créixer en nombres absoluts en les darreres dècades a escala mundial, havent-se pràcticament doblant el nombre d'embarcacions de pesca al món entre 1950 i 2015.

Tanmateix, la pesca costanera com la que es practica als ports catalans, s'ha anat reduint dràsticament, de manera que en els darrers 10 anys a Catalunya la flota pesquera s'ha vist reduïda pràcticament a la meitat. En el cas concret de l'Escala, actualment, a juliol de 2023, només queden en actiu a la Confraria de Pescadors **3** barques de teranyina o cèrcol, quan només abans de la pandèmia n'hi havien **5** d'operatives i el 2010, **8**. Lluny queden aquelles imatges amb una **cinquantena** de teranyines varades a l'antic port a principis dels anys 50.

El transport marítim, tant de mercaderies com de passatgers (turisme de creuers), és un sector en permanent creixement al món, que pràcticament s'ha triplicat en els darrers 40 anys. L'activitat de ports com el de Barcelona, Tarragona o Palamós en són una bona mostra. Però aquesta activitat no té pràcticament cap repercussió a nivell de la vida social i cultural a Catalunya, excepte pel que fa a la indústria turística. Cal no oblidar que Catalunya fou capdavantera en el transport marítim en el passat, com ens mostrà l'Emerencià Roig en el seu conegut llibre sobre la marina catalana del vuit-cents.

Ara bé, l'activació del patrimoni marítim viscuda els darrers anys, i d'aquí la importància cabdal dels museus com el Museu de l'Anxova i de la Sal (MASLE), ha començat a capgirar aquesta situació. L'aprovació el 2003 de la *Convenció per a la salvaguarda del patrimoni intangible de la UNESCO* va donar un fort impuls a la recuperació dels sabers, habilitats, creences, festivitats... de les comunitats, elevant-les a la categoria que antany es reservava als monuments i jaciments del passat. En l'esperit d'aquesta Convenció, les comunitats d'on neix i a on resideix aquest patrimoni intangible passen a obtenir un paper protagonista en la seva protecció i promoció.

En l'àmbit del patrimoni marítim s'observa molt clarament, a partir de la primera dècada del segle XXI, un reviscolament de les festivitats i tradicions marineres. Hi ha un cert renaixement en l'interès pel passat mariner a les comunitats costaneres, de manera especial al Mediterrani, que havien quedat com enlluernades per l'eclosió del turisme de sol i platja que, des de la dècada de 1960.

Amb el temps s'ha vist com en el context de la globalització sorgeix la necessitat de recuperar les pròpies arrels marineres, els paisatges de la infantesa, els records dels avis i les avies que s'havien dedicat a pescar i a reparar les xarxes, les formes de navegar lentes i silencioses de la vela llatina, etc. Es tracta d'un procés de retrobament amb la pròpia identitat diluïda pels efectes del turisme i la globalització; i en aquest

procés els museus marítims de la costa catalana juguen un paper fonamental com a nexes entre el patrimoni i la comunitat.

La conservació i difusió del patrimoni ja no és avui matèria exclusiva dels tècnics en conservació i restauració o dels experts en història naval i arqueologia subaquàtica, sinó que els habitants de les comunitats locals han pres un rol actiu. Això és molt visible en diversos museus com els de Palamós, Calafell, Cambrils, Barcelona, i també de l'Escala,... la programació dels quals està estretament lligada al teixit associatiu, cultural i productiu de les comunitats, barris i pobles on es troben ubicats.

Aquesta circumstància especial que viu el patrimoni marítim en l'actualitat dona un caràcter d'autèntics museus de societat. I és aquí on la recuperació i patrimonialització de la teranyina "Paca" entra en joc.

La barca de teranyina "Paca" en certa manera obre una nova via, la que s'origina amb la nova regulació de vaixells històrics aprovada pel **Ministerio de Transportes, Movilidad y Agenda Urbana** i publicada al BOE el 2 d'octubre del 2021 com a ***Real Decreto 784/2081, por el que se aprueba el Reglamento de buques y embarcaciones históricas y sus reproducciones singulares.***

Aquesta nova regulació és, sense cap mena de dubte, una gran fita pel que fa a la conservació del patrimoni marítim a l'estat espanyol.

Aquesta fita s'ha aconseguit després de molts anys de treball conjunt entre diferents especialistes i tècnics dels museus marítims de Catalunya i de la resta de l'estat, com també el món de l'associacionisme, com la Federació Catalana pel Patrimoni Fluvial i Marítim.

A Catalunya qui ha estat pioner en la tasca de preservació del patrimoni flotant ha estat el Museu Marítim de Barcelona (MMB) quan l'any 1997 va fer una adquisició especial. El Museu va comprar en una subhasta pública la Goleta Santa Eulàlia. La recuperació de Santa Eulàlia va suposar per part del MMB l'objectiu de conservar un vaixell històric característic de la seva cultura marinera. Per primera vegada el museu conservaria un vaixell en estat de funcionament.

Aquest vaixell representa el punt d'inflexió en la política de conservació d'embarcacions del MMB. Al llarg dels anys, sobretot durant els darrers 30 anys, el museu ha conservat un nombre important d'embarcacions. La col·lecció del museu d'embarcacions té més de 100 unitats. En realitat, 7 d'elles estan en situació de funcionament.

La gestió dels vaixells històrics a Espanya pateix durant anys una situació complexa i desigual a les diferents comunitats autònomes espanyoles.

En el cas concret català cal ressenyar diferents exemples.

La "Lola", Bé singular del Patrimoni cultural català, és un "llaut del foc" dels que s'empraven en la pesca de l'encesa, tipus de pesca que està documentada desde época medieval a la zona del Cap de Creus. Fue construïda en Roses el año 1906 por el mestre d'aixa Pere Guitard Pujol. La "Lola" es l'única embarcació superviviente d'aquesta tipologia i es va mantenir en actiu fins els anys 40. Actualment és propietat del MMB.

La "Santa Espina", també Bé singular del Patrimoni cultural català, és un un llaut de sardinal, construït l'any 1928 a Banyuls sur Mer pel mestre d'aixa Bonaventura Coromines per a la pesca de la sardina i l'anxova al golf de Lleó. Va estar en actiu fins als anys 70.

El "Rafael" és unabarca de mitjana construïda a les drassanes Llompart de Ciutat de Palma el 1915, anava a la parella amb el " Bartolomé", estan en actiu fins els anys 70

El "El Sant Isidre" és un llaüt de l'any 1925 bastit a Portocolom (Mallorca) per a la pesca d'arrossegament, va ser recuperat durant la dècada dels 90.

L'"Estrella polar" es una teranyina construïda los años 70 en las drassanas Cardona utilizada en la pesca del pescado azul i que forma part de l'extensió al mar del Museu de la Pesca, a Palamós.

La "Gasela", embarcació per a l'arrossegament feta a l'Ametlla de Mar l'any 1960 pel mestre d'aixa Galseni Balfegó. Actualment també forma part de l'extensió al mar del Museu de la Pesca, a Palamós.

El bot "Felicitat", construït en Palamos l'any 1934 pel mestre d'aixa Constantino Pascual. És un petit gussi, embarcació tradicional propia de la Costa Brava i que servia per pesqueres properes a la costa.

D'altra banda fora de Catalunya la situació és diversa, però a grans trets es pot dir que l'estat espanyol no compta amb un número important d'embarcacions protegides perla llei toti que van apareixent diferents projectes de preservació d'embarcacions tradicionals i històriques, destacant la draga "Jayzkibel" (País Basc), la "Balear" i l'embarcació "Alzina" a les Illes Balears, i el vapor "Correillo" a les illes Canàries.

4.LES DARRERES BARQUES DE PESCA FETES EN FUSTA A L'ESCALA

La barca de teranyina "Paca" va ser bastida de fusta a les Drassanes Sala de l'Escala pel mestre d'aixa titular, Salvador Feliu i Sala, per encàrrec de l'armador escalenc Lluís Sureda Barragan l'any 1982. La barca s'anomena *Paca* perquè és el nom de la mare de l'armador i va ser bastida per a la captura de peix blau mitjançant la tècnica del cercol o teranyina. Les seves dimensions originals van ser 7,10m d'eslora i 2,60 de mànega. Posteriorment va ser adquirida pel pescador Joan Tudela per a la pràctica professional de la pesca del palangre amb núm. de foli de la llista 3º BA3 2627.

La barca de teranyina "Paca" va ser bastida l'an 1982. Després d'aquesta barca des de la drassana van sortir les darreres tres barques fetes enterament pel mestre d'aixa, el què se'n diu "de quilla a perilla" Aquests darrers bastiments van ser la "Xillu", de 5,58m d'eslora, la "Tià", de 6,62m i finalment la "Katy", de 7m. L'any 1984 les Drassanes Sala va aturà la seva centenària producció d'embarcacions de fusta i reconduí la seva activitat vers la restauració i el manteniment de barques de fusta.

Ara, aquest 2022, tenim la sort de poder disposar d'aquesta embarcació que ens permetrà complementar el discurs del Museu de l'Anxova i de la Sal, de la casa de pescadors de can Cinto Xuà, de la barraca de pescadors de la Creu i del mateix Alfolí de la Sal- Museu de l'Escala, a més de cara a explicar el passat pesquer i salador del municipi.

Però aquesta barca escalenca que recuperem forma part d'un programa de patrimonialització d'embarcacions tradicionals de pesca fetes en fusta que s'inicia amb la *Paca*, en uns moments en què van desaparèixer les barques de pesca fetes en fusta. Excepte un palangrer i la barca "Joaquima", la resta d'embarcacions dedicades a la pesca extractiva amarrades al port de la Clota de l'Escala són fetes de fibra. A l'Escala podem trobar altres barques de fusta en l'espai dedicat a la vela llatina, però tan sols unes quatre: "Martí", "Rata", "Fedra" i "Gavina".

Igualment tenim peticions de donacions d'altres barques a l'Ajuntament de l'Escala per a que siguin gestionades des del Museu de l'Anxova i de la Sal, barques vinculades també a la pesca de l'Escala com la "Joaquima", feta l'any 1940 per un mestre d'aixa de Reus a l'Escala, i la "Gavina", feta a les Drassanes Sala l'any 1979 i que ha servit per a fer el seguiment científic del Projecte Sèpia.

5. La singularitat de la barca de teranyina *Paca*

Des de l'Ajuntament de l'Escala, i concretament des de la seva Àrea de Patrimoni Històric, es va apostar, com s'ha vist a l'inici, en la recuperació i posada en valor d'aquesta embarcacions per diferents motius que al llarg d'aquest document s'estan explicant.

Des d'un punt de vista local elseu valor és obvi al tractar-se de la darrera barca de fusta per anar a la pesca del peix blau feta a l'Escala, i ho també perquè és un dels darrers testimonis d'una activitat que ha donat nom arreu, com és la pesca de peix blau i la posterior salaó de sardina i sobretot d'anxova.

Actualment, a juliol de 2023, només queden en actiu a la Confraria de Pescadors tres barques de teranyina o cèrcol, quan només abans de la pandèmia n'hi havien cinc d'operatives i el 2010, vuit. Lluny queden aquelles imatges amb una cinquantena de teranyines varades a l'antic port a principis dels anys 50.

Aquesta visió local s'acaba extrapolant des d'un foc patrimonial global, ja que és un exemple d'unes tècniques i coneixements que s'estn perdent després de segles i segles de continuïtat.

La **barca de teranyina "Paca"** és un prototip singular d'embarcació per diferents motius. D'una banda en cal destacar el valor i la importància que suposa el fet de ser la **darrera barca feta de fusta a les Drassanes Sala de l'Escala destinada a anar a la pesca del peix blau**. Aquesta barca va ser acabada de bastir l'any 1983 i un any després el mestre d'aixa titular, Salvador Feliu, va haver de despatxar treballadors ja que la irrupció de la construcció en plàstic o poliuretà va acabar amb la fins llavors construcció tradicional de fusta. D'ençà el 1984 no s'ha construït cap més embarcació de fusta en aquesta drassana, dedicant-se exclusivament al manteniment i restauració de les embarcacions de fusta existents.

També cal destacar la tradició i continuïtat de la drassana, la qual està en funcionament des del 1858 de forma ininterrompuda, essent la **drassana més antiga en actiu de Catalunya i una de les més històriques de la Mediterrània occidental**. El mestre d'aixa que va

construir la teranyina "Paca", Salvador Feliu Sala, actualment està jubilat, però ha transmès tots els coneixements i habilitats de la construcció en fusta al seu fill, Salvador "Xeve" Feliu Peraferrer, de 48 anys, essent el sisè d'aquesta nissaga de mestres d'aixa.

D'altra banda la construcció d'aquest bastiment havia de suposar un canvi respecte la resta d'embarcacions de pesca d'encerclament, ja que les teranyines contemporànies a la "Paca" acostumaven a tenir una eslora de 12 a 16 m, el doble de la "Paca", de només 7,10m. Això és deu a l'interès per part de l'armador, Lluís Sureda, de disposar d'una embarcació dedicada al cèrcol que pogués comptar amb una tripulació reduïda de només dues persones, una pel bot de llum i una pel propi bastiment. L'experiència va ser molt profitosa a nivell econòmic ja que garantia major marge de beneficis al disposar només de 2 mariners enlloc dels 8 o 9 habituals. La teranyina "Paca" va néixer com a prototip, essent única en la flota dedicada a la captura del peix blau en els anys 80.

Però el model d'èxit que suposava aquesta nova embarcació i que obria noves possibilitats i perspectives es va veure estroncada per la situació de la pesca i de la construcció naval d'aquells moments i per aquests motius la teranyina "Paca" es pot considerar que és un bastiment únic.

En aquest sentit és important ressenyar que la flota escalenca dedicada a la captura del peix blau va anar minvant en nombre d'embarcacions a partir de mitjans anys 70 degut al progressiu abandó de la pesca per part dels fills dels pescadors enfront l'eclosió de les ocupacions vinculades a l'eclosió del turisme de masses, amb feines menys sacrificades i amb possibilitats de progressió ràpida, una situació que es repeteix arreu del litoral. D'altra banda un altre factor a tenir en compte és la progressiva irrupció de la construcció naval en fibra o poliutera que a principis dels 80 arraconà definitivament la fusta com a matèria primera després de segles i segles de continuïtat.

Aquesta embarcació respon a l'evolució dels llaüts, la tipologia de vaixell tradicional més característic de la costa catalana.

6.El periple de la Paca: de l'Escala a l'Escala

1982: Inici de la construcció de la barca d'encerclament (teranyina) "Paca" a les Drassanes Sala de l'Escala per part del mestre d'aixa Salvador Feliu Sala

1983: 11 de juny. Entrega barca "Paca" de les Drassanes Sala de l'Escala a l'armador Lluís Sureda Barragán. Abanderament de l'embarcació

1987: Venda per part de Lluís Sureda Barragán de l'embarcació al pescador Joaquim Pera Carreras, pescador de la Confraria de Pescadors de Mataró. Modificacions a la barca (canvi de pont, de maquinilla...) per passar d'embarcació dedicada a l'encerclament a embarcació per arts menors, concretament tresmall.

1989: Venda per part de Joaquim Pera Carreras de l'embarcació al pescador Carlos Sabanell Coll, pescador de la Confraria de Pescadors de Mataró.

1999: 15 de juny. Canvi de port base de l'embarcació de Sant Pol de Mar a Mataró.

2008: 15 de febrer. L'armador Carlos Sabanés Pla ven la teranyina "Paca" a Joan Tudela Pla, pescador de la Confraria de Pescadors de Mataró.

2020: La Junta de Govern Local de l'Ajuntament de l'Escala del 26 d'agost de 2020 acorda que s'accepta la cessió gratuïta de la barca de teranyina *Paca* que fa el pescador Joan Tudela Pla a l'Ajuntament, per tal de poder ser conservada i salvaguardada per a finalitats educatives i culturals al Port de la Clota de l'Escala.

2022: 9 de març: Arribada de la teranyina Paca a l'Escala, coincidint amb el dia de Santa Francesca Romana.

7. Fitxa tècnica de la barca "Paca"

Nom: Paca

Propietat: Ajuntament de l'Escala

Matrícules anteriors: 3^a BA-3-2627

Matrícula actual: pendent d'entrar a llista 8^a

Tipologia de l'embarcació: Llagut, teranyina

Ús originari: Pesca, encerclament

Propulsió: Motor Mercedes Benz 46 cv.

Eslora: 7,10 m.

Mànega: 2,80 m.

Puntal: 0,62 m.

Tonatge: 3,64 trb.

Materials: Fusta, roure per estructura, pi per al folre, roure pels baus, i pi Flandes per a la coberta. Construcció tradicional

Any/ període de construcció: 1982

Drassana: Drassanes Sala. L'Escala

Mestre d'aixa: Salvador Feliu

Propietaris anteriors: Lluís Sureda, Joaquim Pera, Carles Sabanés, Joan Tudela

Restauracions: 2022-2023: restauració per convertir-la en visitable i navegable com a part element patrimonial vinculat a l'Ajuntament de l'Escala mitjançant el Museu de l'Anxova i de la Sal

Context actual: Avui, els materials sintètics han desplaçat la fusta en la construcció naval. L'any 2022 la "Paca" fou donada pels seus propietaris a l'Ajuntament de l'Escala i ara forma part del seu fons d'embarcacions amb objectius culturals, socials i educatius.

Propietari actual: Ajuntament de l'Escala

Estat actual: Embarcació en fase de restauració per a poder realitzar activitats culturals i educatives. **Ubicació actual:** Port de la Clota, l'Escala

8.EVOLUCIÓ DEL PROCÉS DE TORNADA DE LA BARCA PACA A L'ESCALA

A la Junta de Govern Local de l'Ajuntament de l'Escala del 26 d'agost de 2020 (veure annex) es va acordar que s'acceptava la cessió gratuïta de la barca de teranyina *Paca* que feia el pescador a l'Ajuntament, per tal de poder ser conservada i salvaguardada per a finalitats educatives i culturals al Port de la Clota de l'Escala.

Per poder tirar endavant amb aquest projecte es va contractar amb els serveis de l'enginyer naval Jordi Bigarós per fer els tràmits pertinents amb les administracions amb competències per decidir el futur de la teranyina "Paca".

El 17 de març, el 14 de desembre del 2021, i el 18 de gener del 2022 es van tenir reunions amb l'enginyer Jordi Bigarós ja que la situació de la barca *Paca* i el seu canvi de papers per poder arribar a l'Escala de forma gratuïta s'havia paral·litzat per problemes amb l'amarrament de la nova barca "Alegria del mar" al port de Mataró. L'anterior propietari fins que no tingué el canvi de base a Mataró no la volia donar per a no perdre la base, però a Mataró es donava el fet que gairebé no hi ha amarraments per flota pesquera perquè ha anat desapareixent. En aquest sentit es va contactar amb Ports de la Generalitat on es va respondre que tot i que havia entrat una sol·licitud de canvi de base encara no s'havia resolt i que anava al marge del recorregut de tràmits que s'havia de fer pel canvi de llista de la barca *Paca* de la Tercera a la Sisena o Setena.

Des d'aquell moment es varen iniciar els tràmits per al canvi de propietari i el trasllat al Port de l'Escala, però el tema es va paral·litzar un temps a Ports de la Generalitat i a la Direcció General de Pesca de la Generalitat. Per acabar amb la cessió definitiva calia un document signat pel pescador que donés de baixa l'embarcació.

El seguiment d'aquest procés ha estat encarregat a l'enginyer Jordi Bigarós que ha fet la consulta a l'actual inspector de la Capitanía de Palamós que és qui haurà de validar tot el procés. S'està esperant la seva resposta ja que coincideix amb un canvi de llei en l'àmbit estatutari, una llei recent, del setembre de 2021, del Ministerio de Transportes que facilita la protecció de barques històriques o d'interès cultural (Real

Decreto 784/2081, de 7 de septiembre, por el que se aprueba el Reglamento de buques y embarcaciones históricas y sus reproducciones singulares. MINISTERIO DE TRANSPORTES, MOVILIDAD Y AGENDA URBANA)

Finalment aquest document es va poder tramitar durant el mes de febrer de 2022 perquè el llavors propietari, Joan Tudela, havia aconseguit que la Direcció General de Pesca de la Generalitat li concedís un canvi de base per a l'embarcació nova, al port de Mataró. Finalment, la barca de teranyina "Paca" durant el mes de març de 2022 passà a ser propietat de l'Ajuntament de l'Escala un cop vac seri traslladada al port de la Clota de l'Escala i tramitada la documentació pertinent.

9.LA TORNADA LA BARCA PACA COM ELEMENT A AFEGIR EN L'APOSTA DEL MUNICIPI DE L'ESCALA PEL PATRIMONI MARÍTIM

La tornada de la "Paca" a l'Escala i la seva patrimonialització per a usos culturals i pedagògics segueix l'estela d'accions que des del municipi s'han fet amb l'objectiu de valorar i revitalitzar el patrimoni marítim i pesquer.

D'una banda s'han creat nous equipaments:

El Museu de l'Anxova i de la Sal (MASLE) es va inaugurar l'any 2006 després d'anys de recuperar, des de l'Arxiu Històric de l'Escalla, la memòria oral i els seus elements materials vinculats a la pesca i a la salaó. Aproximadament uns 300 testimonis varen col·laborar en dotar de continguts un equipament museístic com és el Museu de l'Anxova i de la Sal.

De fet cal ressenyar que el Museu de l'Anxova i de la Sal deu la seva existència a les Festes Històriques que s'havien organitzat des de l'Arxiu Històric, arxiu pioner a Catalunya en crear festes al carrer, entre els anys 1995 i 1998, i sobretot a la consolidació de la *Festa de la Sal* des del 1997, ja que per poder bastir aquest gran esdeveniment amb coherència es va parlar amb molts testimonis del passat marítim, pesquer i salador de l'Escala que, a més d'acabar de dotar de continguts la Festa, van cedir objectes com arts i ormeigs que necessàriament havien de ser explicats mitjançant un equipament concebut amb aquest objectiu.

El MASLE mostra la història de la pesca i de la salaó de peix blau, des del segle XVI fins a l'actualitat, i permet al visitant conèixer un temps, un patrimoni i un coneixement únic a la costa catalana. Precisament moltes de les activitats que s'expliquen en el museu durant la *Festa de la Sal* cobren vida i moviment gràcies a la representació d'oficis que en fan els voluntaris.

Des de la seva creació el Museu de l'Anxova i de la Sal ha estimulat el coneixement i la difusió del patrimoni etnològic de l'Escala mitjançant exposicions, cicles de conferències i publicant monografies amb la missió de donar a conèixer el llegat marítim, pescador i salador de l'Escala.

Pel que respecta a l'evolució de la *Festa de la Sal*, des dels seus inicis se celebra a la platja de l'antic port de l'Escala, cada tercer dissabte de

setembre, pels volts de l'equinocci de tardor, quan acabava la temporada de pesca del sardinal, començaven els preparatius de la verema a les vinyes i també tornaven les famílies de pescadors que anaven a fer tenda a altres platges de la costa. També era l'època en que arribaven els vaixells carregats de sal de les salines d'Eivissa, delta de l'Ebre o Torrevella, ja que al mes de setembre es feia la recol·lecció de la sal.

Amb el pas dels anys la música també ha esdevingut un component imprescindible de la festa, ja que s'inicia amb un concert del Cor Indika, grup de cor local, i acaba amb un ball popular de fi de festa. La música popular hi és present amb havaneres, cançons de taverna, cançons dels jocs de la mainada...

La *Festa de la Sal* mostra tots els elements essencials de la vida quotidiana de les famílies de pescadors de l'Escala com són els oficis vinculats a la pesca, la cuina marinera, les cançons tradicionals i les danses ancestrals de l'Escala.

La *Festa de la Sal* ha anat evolucionant al ritme de la gent que hi participa cada any, però mantenint els elements essencials de la vida quotidiana, documentats a partir de la recerca feta des del Museu de l'Anxova i de la Sal, fet que li dona el rigor històric i autenticitat. D'aquesta manera s'ha bastit una festa que explica el passat d'un poble vinculat des de temps immemorial a la mar amb la mirada projectada en la recuperació dels estris de pesca ancestrals com pesca sostenible per al present i el futur.

Actualment la *Festa de la Sal* té quatre moments àlgids que són seguits amb atenció i emoció per la seva espectacularitat:

- L'arribada del vaixell de la sal.
- L'ofrena de la sal per part del grup de danses convidat d'arreu del món.
- El Ball del Drac amb l'immersió dels dansaires.
- L'arribada de les barques amb les veles il·luminades

Cal destacar també La participació de barques històriques com el pailebot *Santa Eulàlia* del Museu Marítim de Barcelona i la barca de mitjana *Rafael*, barques de vela llatina de l'Escala i d'arreu dels Països Catalans, com la *Santa Espina*, reforcen la recreació de l'Escala tradicional i marinera. Altres embarcacions emblemàtiques que han participat a la festa són les goletes *Sadko* i *Prete*. L'associació Vela llatina de l'Escala organitza cada any la Trobada, una concentració d'embarcacions aparellades amb aquest tipus de vela que s'utilitza a la Mediterrània des de fa més de dos mil anys, amb la voluntat de promoure i conservar les arts tradicionals de navegació.

La Casa de Pescadors de Can Cinto Xuà es va inaugurar l'any 2007 i és la primera casa de pescadors oberta al públic a Catalunya. Aquesta casa de pescadors, del segle XVIII, gestionada des del Museu de l'Anxova i de la

Sal, ofereix una exposició permanent d'objectes de la vida quotidiana donats per famílies de pescadors de l'Escala, que d'aquesta manera veuen amb satisfacció com el patrimoni dels avantpassats es mostra al món contribuint a la salvaguarda de l'identitat marinera de l'Escala. Cal destacar que des del Museu i gràcies a les informacions facilitades per Joan Brugués i Callol, que va néixer en aquesta casa i a les donacions de famílies de l'Escala, es va poder realitzar el projecte museogràfic que dóna a conèixer la vida quotidiana de l'Escala des del segle XVIII fins a mitjans del segle XX. Igualment és important ressenyar que gràcies a les entrevistes fetes a la comunitat pesquer i saladora de l'Escala es va poder dotar de continguts per poder crear un discurs museogràfic coherent i gens intrusiu.

Des del MASLE s'organitzen visites guiades on el visitant s'endinsa en el dia a dia d'un pescador tradicional ja des de la seva llar, explicant com era la seva vida fins a mitjans del segle XX, quan el turisme ho transformà tot. El visitant pot moure's a través de les diferents estances d'una humil i senzilla casa de família de pescadors, amb les seves cambres, cuina i magatzem on guardar els estris de pesca, així com com els arts diferents ormeigs de quan la pesca no era encara industrial.

L'any 2017 l'Alfolí de la Sal, antic magatzem de sal, va obrir les seves portes com a Museu de l'Escala, a més d'acollir l'Arxiu Històric, coincidint amb el vinté aniversari de la Festa de la Sal i culminant així un llarg període de lluita per la seva salvaguarda per part de la societat civil escalenca.

L'any 1975 l'edifici de l'Alfolí de la Sal l'edifici estava en un lamentable estat d'abandonament i, junt amb el Cementiri Mariner, amenaçats de destrucció. Fou llavors que es va constituir la Comissió de Defensa de l'Arquitectura Popular. Després d'una intensa campanya de recollida de signatures i d'actes en defensa del patrimoni escalenc, es va aconseguir que el Ministeri de Cultura de Espanya, el 1978, declarés els dos edificis Monumentos Histórico Artísticos de Interés Local. Amb l'arribada de la Democràcia, la Generalitat de Catalunya els declarà, el 1984, Monuments Històric Artístics d'Interès Nacional, amb l'informe favorable d'Enric Casassas i Simó, president de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1993, amb l'aprovació de la nova Llei del Patrimoni Cultural Català, foren declarats Béns Culturals d'Interès Nacional, amb l'informe favorable d'Eduard Carbonell i Esteller, director General del Patrimoni Cultural.

L'edifici estava salvat, però seguia en mans privades. Per aquest motiu, l'any 2005 el Centre d'Estudis Escalencs, amb el suport de membres de la UBET (Unió de Botiguers i Empresaris Turístics de l'Escala), va impulsar la campanya «L'Alfolí per al poble», reivindicant el seu ús social com a espai de preservació de la memòria de l'Escala.

L'any 1997 amb motiu del III Centenari de l'Alfolí de la Sal, des de l'Arxiu Històric es va organitzar la Festa de la Sal, que formava part d'un programa de quatre festes de commemoració de fets històrics i

monuments de la vila. D'acord amb el propietari es va organitzar l'exposició «La sal de la vida», que en tres setmanes va atraure 12.000 visitants. La festa va servir també per reivindicar el paper crucial de l'Alfolí en la història de l'Escala i va reforçar el vincle amb la comunitat. La pressió social va fer que finalment, l'any 2006, l'Ajuntament de l'Escala comprés l'edifici i comencés la seva restauració, amb la col·laboració de la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Girona i fons europeus, per a destinar-lo a la conservació i difusió del patrimoni cultural i natural de l'Escala.

L'any 2017 es va inaugurar com a Museu de l'Escala, a més d'acollir l'Arxiu Històric de l'Escala i l'Espai Víctor Català, dedicat a l'obra de l'escriptora, *Solitud*, i també sales d'exposicions, concerts i actes culturals, i ser un punt d'informació cultural i turístic.

Precisament la reforma de l'edifici i la seva transformació va fer que rebés l'any 2018 el premi a millor museu per part de l'Associació de Museòlegs de Catalunya i el 2020 és un dels nominats a millor museu europeu, un guardó que otorga l'European Museum Forum i el Consell d'Europa. L'Alfolí de la Sal, que al segle XVIII va impulsar el creixement econòmic i social de l'Escala, és ara un espai on el poble de l'Escala preserva la seva memòria, explica la seva identitat al món i fomenta el respecte envers el patrimoni cultural i natural.

El Cementiri Mariner de l'Escala és un element d'arquitectura popular d'estil neoclàssic del 1835, declarat Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), i únic en la seva categoria a Catalunya, ja que els altres cementiris declarats BCIN ho són com a elements modernistes pels panteons. L'any 2018 es va restaurar i el gener de 2019, coincidint amb el 80 aniversari del bombardeig a l'Escala durant la Guerra Civil, es va inaugurar l'escultura *Absències*, de Pia Crozet, amb la llista del noms de les 63 persones que van morir durant la Guerra Civil i en els camps d'extermini nazis. El Cementiri Mariner es pot visitar en el marc de les rutes que s'organitzen des del Museu de l'Anxova i de la Sal, com en la Ruta Víctor Català, que acaba davant de la seva tomba.

El 1970 el cementiri es va clausurar al·legant mesures higièniques i que impedia el creixement urbanístic, ja que es volia destinar a aparcaments. Llavors la intenció d'enderrocar el cementiri vell va motivar una campanya per part de la Comissió de Defensa de l'Arquitectura Popular. L'any 1984 el cementiri va ser declarat Bé Cultural d'Interès Nacional per la Generalitat de Catalunya, destacant l'homogeneïtat de l'element com a exemple d'arquitectura popular mediterrània.

La singularitat que ofereix el Cementiri Mariner de l'Escala amb els característics nínxols rematats amb timpans triangulars, al costat de la blancor excepcional produïda per la calç i la senzillesa dels elements, és sens dubte el que més impressiona el visitant d'aquest monument. Hi ha, però un altre tret que el singularitza i que sorprèn a qui el visita: la

immensa majoria de les tombes no tenen làpides amb noms gravats, de manera que la blancor encara és veu més immaculada. No hi ha noms gravats perquè moltes famílies, la majoria de pescadors, no tenien ingressos suficients i havien de memoritzar la situació o el número de nínxol.

Així doncs, la restauració del cementiri mariner es vincula amb el passat mariner que la Festa de la Sal reivindica i recupera, i forma part del conjunt d'activitats de salvaguarda que des de l'Escala i gràcies a l'empenta i el ressò que comporta la *Festa de la Sal* s'estan duent a terme en els darrers anys.

L'estiu del 2019 es va organitzar des del Museu de l'Anxova i de la Sal i amb la col·laboració de la Confraria de Pescadors de l'Escala i de les Drassanes Sala el 1er taller de restauració d'embarcacions tradicionals, al port de la Clota de l'Escala, en un magatzem propietat de la Confraria de Pescadors de l'Escala. Aquest taller va néixer destinat a la gent apassionada per la navegació tradicional i els treballs vinculats en construir i, sobretot, reparar i restaurar embarcacions de fusta com les que sempre han solcat la nostra mar.

Durant les cinc sessions en les que es desenvolupa el taller es treballa sobre bastiments de fusta que formen part del patrimoni marítim de l'Escala i que han d'esdevenir, un cop restaurats, protagonistes de les futures edicions de la *Festa de la Sal* de l'Escala. Totes aquestes tasques són supervisades pels mestres d'aixa de Drassanes Sala de l'Escala, la drassana en actiu més antiga de la Mediterrània occidental.

Als participants inscrits se'ls ofereix un dossier explicatiu sobre el treball dels mestres d'aixa i calafats, un dossier redactat per diferents antropòlegs vinculats al patrimoni marítim de la Universitat de Girona on s'identifiquen les feines, les eines i les diferents accions d'una activitat que està a punt de desaparèixer. El passat 2022 es va realitzar la 4a edició del taller amb una creixent demanda que planteja la possibilitat de realitzar dues edicions a l'any i de diferents nivells de coneixements, una possibilitat força factible a partir de l'adquisició de la barca de teranyina *Paca* per part de l'Ajuntament de l'Escala, com s'explicarà més endavant.

Finalment cal destacar que, a proposta del Museu de l'Anxova i de la Sal, el Ple de l'Ajuntament de l'Escala del dia 29 d'abril de 2020 (Ple virtual degut al confinament pel Covid 19) sol·licità, per majoria absoluta, a la Generalitat de Catalunya, la declaració de Bé Cultural d'Interés Nacional en categoria de Zona d'Interés Etnològic.

El que es proposa amb la promoció d'aquesta declaració és protegir i posar en valor els últims vestigis immobles d'unes activitats que són l'origen i l'identitat del poble de l'Escala.

L'Escala ha conservat al llarg dels segles un ric i divers patrimoni vinculat a la seva activitat principal i al seu origen com a barri de pescadors dependent

d'Empúries: el comerç marítim de cabotatge, la pesca de peix blau i la seva salaó, tant de sardina com d'anxova.

D'aquest patrimoni n'han quedat traces materials, tant de béns immobles (edificis, escars, norais, pedreres...), com mobles (col·leccions de pesca, de salaó de peix i de vida quotidiana), i també d'immaterials, és a dir, els records de la gent més gran, rescatats de l'oblit a partir de la metòdica tasca de recuperació de la memòria oral de l'Escala. Aquesta recuperació i posada en valor de la memòria oral s'ha dut a terme primer des de l'Arxiu Històric de l'Escala, des de l'any 1989, continuada després des del Museu de l'Anxova i de la Sal, a partir de la seva creació, el 2006, i fins a l'actualitat, una tasca que encara continua i que ha permès la salvaguarda de la memòria dels últims pescadors sardinalers que havien navegat a la vela llatina.

Tot i la pressió urbanística soferta per l'Escala, com tots els pobles de la Costa Brava, el perímetre del barri vell manté encara la seva essència, ja que conserva els elements que conformaven la seva vida quotidiana. L'Alfolí de la Sal, de final del segle XVII; les barraques de pescadors on guardaven els estris de pesca prop de la barca, des del segle XIX; els escars per a l'avarada de les embarcacions i els norais i pilons per amarrar-les, com també les cases de pescadors del barri vell; l'antiga fàbrica de salaons, de 1908, única que es conserva a Catalunya i les antigues drassanes, adossades a aquesta fàbrica, a la platja del port d'en Perris.

L'Ajuntament de l'Escala, conscient de la vàlua d'aquest patrimoni, ja que explica l'origen i essència del poble en el seu conjunt i per evitar la seva desaparició per la falta d'ús i la demanda turística, inicià l'any 2020 el procés per demanar a la Generalitat de Catalunya la declaració d'un conjunt d'elements característics del passat pesquer i salador de l'Escala com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) en la categoria de Zona d'Interès Etnològic (ZIE).

El conjunt de patrimoni marítim, pesquer i salador consta dels següents elements situats en un itinerari vora mar que comença a les barraques de pescadors de la Creu i acaba a les antigues drassanes del port del Perris, resseguint la totalitat del perímetre marítim del barri vell, i que es demana que assoleixin la categoria de ZIE:

1. Escars i barraques de pescadors de la Creu

2. Pilon, norais, estenedors de xarxes i antiga pedrera

2.1. Antic estenedor de xarxes de sardinals de la Mar d'en Manassa

2.2. Casa de pescadors de can Bordas

2.3. La Riba Vella amb cinc norais

2.4. Norais naturals de l'illot del Cargol

2.5. Els pilons de la Riba Nova

3. Casa de pescadors *Can Cinto Xuà* del carrer de la Torre

4. Antiga fàbrica de salaó al Port d'en Perris

5. Antigues drassanes al Port d'en Perris

Des de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya es va incoar aquest expedient el novembre de 2022.

10.FASES DE PATRIMONIALITZACIÓ DE LA BARCA "PACA"

Un cop la barca va formar part formalment de l'Ajuntament de l'Escala com a element patrimonial vinculat al Museu de l'Anxova i de la Sal es van definir a priori diferents fases:

La restauració.

Treballs en sec de restauració de l'embarcació. Aquests treballs han estat realitzats per les Drassanes Sala des del març del 2022 fins l'agost del 2023

S'aprofità la continuïtat del Taller de Restauració d'Embarcacions Tradicionals de Pesca, que l'any 2022 visqué la seva 4arta edició, per organitzar un grau superior i de més durada per enllestir la restauració de la barca, tot i que el gruix principal dels treballs es farien a la drassana i duts a terme pels mestres d'aixa oficials. Així, per començar les tasques d'adequació de l'embarcació, en aquesta fase, s'ha de deixar el bastiment en condicions, realitzant-hi les feines següents:

- Neteja de tots els elements contaminants: olis, gasoil, bateries, amiants, gasos, etc.
- Neteja i pintura de l'interior de l'embarcació.
- Estanqueitzar la coberta.
- Reconstrucció de les lluernes, els tambutxos, les escales i el pont.
- Pintura exterior.
- Instal·lació de nous escalamots
- Neteja i adaptació dels elements que puguin implicar un risc per al visitants, accessos estrets, angles tallants, superfícies lliscants, escales massa dretes...
- Adequació dels sistemes contraincendis.

Pel que fa al motor original, aquest s'ha desmuntat, netejat i restaurat i actualment és als tallers Jopa on només falta pintar-lo. Està previst de

tornar a ser muntat a dins de l'embarcació durant el mes d'octubre de 2023.

Així doncs, aquest estiu de 2023 l'embarcació ha estat restaurada i ha retornat a la seva fesonomia inicial de l'any 1982.

La normalització de la documentació

Mentre s'ha avançat amb els treballs de restauració, paral·lelament s'ha treballat en la normalització de la documentació del'embarcació.

D'una banda s'ha demanat el canvi de propietat, el canvi de llista i el canvi de matrícula a les Capitania Marítima de Palamós i posteriorment a la Capitania Marítima de Barcelona. Per a l'acceptació, prèviament han d'enviar l'inspector a valorar el casc i la capacitat de l'embarcació per tal de poder definir clarament quina seguretat ha de portar l'embarcació.

També s'han demanat els plànols i el projecte a l'enginyer naval escalenc Jordi Bigarós que l'està preparant.

Al demorar-se les respostes i permisos de les Capitania Marítimes i amb les calors que ha fet aquest principi d'estiu, es va posar el casc a l'aigua per evitar que la restauració realitzada es veiés perjudicada. Es va avisar a Capitania per tal que ho tinguessin en compte per si es podia agilitzar l'inspecció.

D'altra banda, per entrar al registre de barques històriques hi ha un altre camí que és el de declarar la barca com a BCIN (Bé Cultural d'Interès Nacional) i s'ha parlat a la Generalitat i també amb el Ministeri de Cultura del procediment a seguir. Es va demanar un informe per demostrar el valor d'aquesta embarcació i el director del Museu Marítim de Barcelona l'està redactant. Un cop finalitzat, si des de l'ajuntament es creu convenient, es pot demanar la declaració i pot ser un tràmit ràpid, ja que la teranyina Paca a més de ser la última teranyina construïda de manera tradicional a les Drassanes Sala, és un prototipus d'èxit, d'embarcació per a la pesca d'anxova.

El manteniment i l'implementació d'activitats

Un cop la barca estigui operativa i amb els papers legalitzats en la llista corresponent, la vuitena, es posariran en marxa les diferents accions i activitats de caràcter social i cultural que es plantegen en aquest. En aquest sentit serà important comptar amb el suport i l'aliança d'altres agent de la vila com la Confraria de Pescadors i el Clun Nàutic de l'Escala per establir activitats conjuntes. En aquest sentit les dues

institucions ja han mostrat la seva predisposició positiva per treballar conjuntament.

11.LA TERANYINA "PACA" AL PORT DE LA CLOTA DE L'ESCALA

Anant una mica endarrera en el temps veiem com els ports han estat històricament espais més o menys resguardats per rebre vaixells i realitzar diferents operacions de tràfic marítim o fluvial. Actualment els ports són, fonamentalment, infraestructures per el transvasament de mercaderies i persones entre els medis de transport terrestres i els aquàtics.

La base són, per tant, les infraestructures i sobre aquestes es construeixen els edificis portuaris i les instal·lacions per a la càrrega i la descàrrega. El port atrau indústries directament portuàries (construcció i reparació naval, tallers del propi port...) i altres localitzades dins del port o en el seu entorn immediat (indústries consumidores de grans quantitats de matèries primeres com siderúrgies, refineries, indústries d'energia...). Això abans de l'eclosió del turisme.

Des de l'últim terç del segle XIX, el desenvolupament econòmic centrat en la disponibilitat d'unes infraestructures portuàries adequades era quasi l'única perspectiva que es tenia en compte. En aquests casos, les infraestructures eren vistes com estratègicament necessàries per establir o potenciar algun sector econòmic concret que era considerat molt important pel desenvolupament de les respectives viles i ciutats.

Si més no, al llarg de tot el segle XX ràpidament quedà demostrat que si bé l'existència d'infraestructures portuàries era una condició necessària pel desenvolupament d'algun tipus concret d'activitat, l'existència d'aquestes infraestructures condicionava a transformar altres sectors productius que començaven a veure en el port i les seves infraestructures unes possibilitats fins aleshores inexistent o els induïen a fer-ho.

Conseqüència immediata de l'anterior va ser la transformació, al llarg de la segona meitat de segle XX, dels ports de les ciutats petites i mitjanes de Catalunya en ports dedicats a diverses activitats més enllà de l'originària, allunyant-se d'aquesta manera de l'especialització. Aquesta transformació també vingà deguda als canvis tecnològics que experimenten sectors com la pròpia pesca amb la generalització de motors a les embarcacions a partir dels anys 30. Aquesta innovació a la vegada suposa un augment de pes i de volum de la barca i llavors molts

ports amb tradició secular però sense perspectiva d'ampliar calatge van desapareixent i fent migrar les seves flotes cap a ports amb millors condicions morfològiques i d'infraestructures.

Concretament a l'Escala, l'any 1962 es va inaugurar el nou port pesquer a la zona coneguda com La Clota, lluny del centre de la vila però a la vegada amb millors prestacions per la que llavors era una flota que destacava per les seves unitats i per la quantitat de peix blau desembarcat.

Un dels objectius serà la necessitat de reorientar el caràcter públic que avui tenen els espais portuaris, utilitzats de manera exclusiva per les activitats lligades als sectors productius marítims, fins transformar-los en espais públics amb altres usos, com ja s'està fent.

Però aquesta nova dedicació, que haurà de ser compatible amb els usos tradicionals, s'hauria de fer de tal manera que permetés la participació ciutadana a través d'activitats socials de caràcter col·lectiu que ajudessin a crear teixit social dins la trama portuària. Existeixen exemples d'aquest model de creixement i de reorientació en ports molts més grans, com és el cas del Port de Tarragona, que tot i ser motor econòmic i dinamitzador del Camp de Tarragona té una clara vocació d'implicació en el territori. De fet, en els darrers anys ha treballat per esdevenir també una referència lúdica i cultural per la societat de l'entorn i es pot dir que actualment és un espai privilegiat plenament integrat a la ciutat, convivint i sense deixar de banda la seva ànima econòmica.

El Port de la Clota és un port de dimensions clarament més modestes però que pot emmirallar-se en experiències que segurament en els seus inicis han estat força feixugues i plenes d'esculls.

És d'aquesta manera com en l'actualitat trobem ports dedicats simultàniament a l'activitat comercial i industrial, la pesca, la nàutica esportiva i el transport de viatgers amb tots els problemes que aquesta heterogeneïtat suposa. Però el que potser és el més rellevant és que aquests ports ara ja s'han de considerar com ports urbans en el sentit literal del terme ja que ja no existeixen barreres que separin aquestes dues realitats territorials.

Actualment ja es veu com necessària que la planificació dels ports s'ha de fer de manera integrada amb la planificació de la ciutat. No es pot seguir actuant com fins ara pensant que port i ciutat segueixen lògiques diferents i que, per tant, la seva planificació pot dur-se a terme separatament.

En aquest sentit, la constant terciarització que estan vivint els ports petits i mitjans. És d'aquesta manera com en l'actualitat trobem ports

dedicats simultàniament a l'activitat comercial i industrial, la pesca, la nàutica esportiva i el transport de viatgers amb tots els problemes que aquesta heterogeneïtat suposa. Però el que potser és el més rellevant és que aquests ports ara ja s'han de considerar com ports urbans en el sentit literal del terme ja que ja no existeixen barreres que separin aquestes dues realitats territorials.

12. PROPOSTA DE PLA D'USOS

Tota proposta cultural necessita d'un relat. Quan neix un nou equipament o es vol reordenar el què es té es multipliquen les preguntes i els dubtes sobre com es gestionarà, què s'hi farà, com funcionarà, qui el guiarà...

És llavors quan s'origina la necessitat de concebre el seu full de ruta, el seu manual d'instruccions recollit en un document que rep el nom de Pla d'Usos de l'equipament o de conjunt d'equipaments determinats

En aquest cas, el Pla d'Usos, després d'identificar les potencialitats de la teranyina "Paca" com a nou element patrimonial, en preveu els reptes estratègics que ha d'afrontar per aconseguir un bon posicionament d'acord amb els recursos econòmics de què es disposi. Les seves especials característiques requereixen un protocol que en garanteixin la seva preservació i conservació, així com els casos que sigui necessari, l'estricta compliment de la normativa d'usos.

Aquest Pla d'Usos parteix d'una anàlisi prèvia que serveix de base per a la presa de decisions, per fixar objectius i desenvolupar unes estratègies i actuacions sempre amb uns mecanismes de seguiment i control. El Pla d'Usos, vinculat a l'administració pública, és l'equivalent del que en el sector privat s'anomena Pla de Negoci o Pla d'Empresa i ha d'esdevenir l'eina que ha de permetre clarificar conceptes i continguts, i sobretot també els seus usos. En aquest cas concret aquest Pla d'Usos ha de permetre establir funcionalitats i concretar espais per als mateixos en funció de les necessitats derivades de la situació actual.

En la redacció d'aquest pla s'explica tot el procediment que s'està duent a terme i s'ha de fer pel que fa a la tramitació d'aquest bastiment com a barca històrica, com també els treballs de restauració de la barca.

En la redacció del Pla d'Usos s'ha consultat la comunitat educativa de l'Escala i de la comarca de l'Alt Empordà per explicar el projecte de la teranyina Paca. L'Ajuntament vol potenciar el vessant educatiu que pot tenir la barca i per això durant aquest curs 2023-24 es treballarà conjuntament amb els tècnics d'ensenyament i els caps d'estudi per a

redactar un pla pedagògic que s'adigui als recorreguts curriculars de cada nivell (infantil, primària i secundària).

Igualment s'ha contactat amb el món associatiu de l'Escala per explicar el projecte i planificar accions, ja que es vol que aquesta sigui una barca emblema de la població i que les comissions que organitzen actes com la Cavalcada de Reis, el Carnaval, la Festa de l'Anxova, la Festa de la Sal, i la pròpia Festa Major puguin establir un calendari i explotació de la barca Paca.

La teranyina Paca, pel fet de ser la darrera barca de teranyina feta a l'Escala i formar part de la flota d'encerclament, tan vital per la vila, també ha de ser un element de contacte entre la Confraria de Pescadors de l'Escala i l'Ajuntament, i per això en la redacció d'aquest Pla d'Usos s'ha consultat amb el sector.

Igualment no podem obviar el pes de l'indústria de la salaó a l'Escala, amb 5 fàbriques que donen feina a 200 persones aproximadament. En la redacció d'aquest Pla d'Usos també s'ha tingut aquest sector tant important.

D'altra banda, en relació a la necessitat del projecte, aquesta atén per una banda a la idel propi Ajuntament de l'Escala i del Museu de l'Anxova i la Sal de valorització del patrimoni marítim vinculat a la darrera barca de teranyina construïda a les drassanes d'aquesta població i que no és altra que la "Paca", i d'altra banda, la necessitat d'apropar aquest llegat tant a un públic local molt proper com és el de la pròpia població per a qui aquest patrimoni esdevé un factor d'identitat local vinculat a la memòria del mar.

Un dels objectius és que formi part del programa pedagògic del Museu de l'Anxova i de la Sal (MASLE) oferint sortides a les escoles de la vila per explicar com es practicava i es practica la pesca del peix blau. També, com a barca del poble que serà, es planteja la possibilitat d'esdevenir element actiu en esdeveniments locals com la Festa de la Sal, la Cavalcada de Reis, la Feta de l'Anxova, la Vila del Llibre, la Festa del Carne, la Festa de Sant Pere, i d'altres esdeveniments.

En definitiva, cal entendre la disponibilitat d'aquesta barca com un espai patrimonial més a afegir als equipaments ja existents, ja que posa en valor i al servei del municipi una embarcació construïda en una drassana escalenca, per encàrrec d'una família d'armadors escalencs i dedicada a l'extracció de peix blau, concretament d'anxova, espècie estretament vinculada a l'economia de la vila.

Des d'aquest pla d'usos es poposa, inicialment, la creació d'un mecanisme que vetlli i reguli el bon ús de la "Paca" i les activitats vinculades amb aquesta embarcació. Tot i que es tracta d'una

embarcació amb titularitat pública i vinculada amb les activitats que ofereix el Museu de l'Anxova i de la Sal, es fa necessari crear un organisme que en vetlli.

Hi ha diferents opcions en aquest sentit analitzant altres casos com poden ser fundacions, com esdevé amb les embarcacions patrimonials de Palamós; consorcis, com esdevé amb els bastiments vinculats al Museu Marítim de Barcelona; i també altres instruments menys complexos i més àgils pensant en la seva gestió, com és el cas de les associacions culturals. D'exemples dd'aquesta mena es poden comptar per desenes i són un instrument molt arrelat al país: el de l'associacionsime cultural vinculat amb administracions publiques, com seria aquest cas.

12.1.L'Associació Cultural *Amics de la Teranyina Paca*

Com a òrgan que ha de gestionar i vetllar pel bon ús de la teranyina "Paca" plantejem doncs la creació d'una associació cultural, amb estrets lligams amb l'administració pública local, mitjançant un conveni amb l'Ajuntament de l'Escala i tutelat des del Museu de l'Anxova i de Sal (MASLE).

Des de l'Associació s'haurà de treballar en la confecció d'una programació estable d'accions de dinamització cultural, pedagògica i també econòmica i territorial, sempre en coordinació amb el MASLE, ja que és qui ha engegat tot el procés, la recerca, la documentació i aquest mateix Pla d'Usos.

Però aquesta nova associació tindria la base en el voluntariat, ja que la nova llei, del setembre de 2021, (*Real Decreto 784/2021, de 7 de septiembre, por el que se aprueba el Reglamento de buques y embarcaciones históricas y sus reproducciones singulares*), facilita el paper del voluntariat, titolat clar, pel que fa a l'ús de la barca.

Aquesta nova associació neixerà amb NIF propi, desvinculat del de l'Ajuntament de l'Escala, tot i que no disposarà de mobilitat econòmica ni de compte bancari propi, ja que totes les activitats que es duran a terme seran gratuïtes o complementant l'oferta cultural i educativa del MASLE.

Amb aquesta "llibertat econòmica" l'associació es lliurarà de tots els processos comptables que darrerament es constata que alenteixen moltes activitats de caire cultural i social.

S'entèn llavors que no hi haurà quotes pels seus associats, però sí uns mínims de compromisos participatius. L'experiència ens diu que el més difícil d'un Pla d'Usos no és fer-lo sinó implementar-lo i per això es crearà un document de presentació inicial per a captar possibles socis, ja que un dels valors més importants són les persones, la gent de l'Escala i rodalies, per això es desplegarà un sistema de comunicació interna que permeti rebre el feedback i les opinions sobre les tasques i projectes que es planifiquen i es realitzen al llarg de l'any. S'utilitzarà el

WhatsApp com a eina més immediata de comunicació, les xarxes socials, a la web on es penjaran els projectes, pressupostos, activitats i tota l'estructura de l'Associació..

Els amics dels museus constitueixen una fórmula efectiva per establir relacions en profunditat i duradores amb la població immediata més implicada amb el projecte i les activitats. Segons la Federació Espanyola d'Amics dels Museus, l'amic d'un museu és una persona que hi col·labora de manera voluntària, amb aportacions tangibles – donacions– o intangibles –treball, experiència o suport a la difusió del museu–. Els seus principals objectius seran l'estudi, la preservació i la divulgació del patrimoni marítim–pesquer vinculat a la "Paca"..

12.2.Activitats vinculades a la teranyina "Paca"

Des de l'Ajuntament de l'Escalà mitjançant el Museu de l'Anxova i de la Sal de l'Escalà (MASLE) proposem un seguit d'activitats d'ús de la teranyina "Paca" en diferents àmbits tot i que estretament interrelacionats.

13.2.1.Activitats pedagògiques vinculades a la teranyina "Paca"

La barca de teranyina "Paca" i el MASLE constitueixen un recurs de primer ordre com a complement de l'ensenyament reglat en tots els seus nivells. A més, el públic escolar constitueix una eina per a la difusió del museu entre els pares, contribuint a generar un segment de visitants familiars de cap de setmana.

Per aquesta raó, el públic escolar serà un dels seus destinataris principals i, per raons de proximitat, els centres de l'Escalà, Alt Empordà i comarques limítrofs. Tot i així, donada la seva singularitat, el museu ha de fer arribar la seva oferta a tots els centres d'ensenyament de Catalunya.

En aquest sentit en els darrers anys s'ha creat un estret lligam de col·laboració entre l'Ajuntament de l'Escala, mitjançant el Museu de l'Anxova i de la Sal, i la comunitat educativa de l'Escala, tant pel que fa a l'ensenyament reglat com el no reglat.

Pel que fa a l'ensenyament reglat, el municipi de l'Escala disposa de de tres centres: l'Escola de Primària Empúries, l'Escola Primària l'Esculapi i l'Institut d'Ensenyament Secundari El Pedró.

Gràcies a l'interès de les escoles de primària de la vila s'han desenvolupat, desde fa anys, un seguit d'activitats de salvaguarda del patrimoni immaterial vinculat a la *Festa de la Sal* i també els orígens mariners i pescadors del poble. La idea serà aprofitar l'oferta educativa

Des del curs 2012-2013 a les escoles de primària de l'Escala, amb l'assessorament del Museu de l'Anxova i de la Sal, es treballa amb un projecte interdisciplinari anomenat *El mar i la pesca*, on els alumnes de 3r de primària desenvolupen durant tot el curs, i des de diferents matèries, aspectes del patrimoni material i immaterial del passat pesquer de l'Escala com són les tècniques de pesca, els tipus de pesquera practicada, el procés de salaó del peix blau, el treball en mar, i també, la literatura i la música vinculada al treball de la gent de mar.

En aquesta unitat didàctica es fan sortides al port, a la llotja i a les drassanes, sortides subvencionades per l'Ajuntament de l'Escala, i també treball de reconeixement del pasat pesquer i salador de la vila mitjançant la cerca i interpretació de fotos antigues.

Un cop la barca "Paca" disposi de tota la documentació normalitzada i des de Capitania es facilitin les instruccions en matèria de seguretat i de capacitat de l'embarcació, part de les activitats pedagògiques es duran a terme a la barca, amarrada al moll pesquer. Les petites dimensions de l'embarcació fan que no estigui previst fer sortides ja que es calcula que podrà disposar d'un màxim de 8 embarcats i complica la qüestió de seguretat. Però al costat de l'embarcació, des del moll, es podrà explicar, amb el suport dels tècnics del museu, com és el dia a dia d'una embarcació destinada a la captura del peix blau.

D'altra banda també s'està treballant, des del curs 2012-2013 en l'unitat didàctica *La Festa de la Sal*, on els alumnes de 4t de primària, de 9-10 anys, desenvolupen i treballen a classe diferents valors que identifiquen la *Festa de la Sal* com són els coneixements de la gent del mar, l'identificació d'espècies, les feines de conservació, l'orientació en mar, entre d'altres aspectes.

En aquest sentit des de la mateixa comunitat docent s'està treballant conjuntament amb el Museu de l'Anxova i de la Sal en millorar les capacitats dels docents de cara a ensenyar qüestions sobre el patrimoni immaterial vinculat al passat pescador i salador de l'Escala. Per això de

la mà dels centres de l'Escala s'està treballant en el programa pedagògic del Museu de l'Anxova i de la Sal i del nou Museu de l'Escala on el patrimoni immaterial que es mostra en la Festa de la Sal gaudirà d'un gran protagonisme.

Un dels objectius d'aquest programa pedagògic serà la voluntat d'implicar als estudiants de primària i secundària en la recopilació i difusió d'informació sobre el patrimoni immaterial de l'Escala i reconèixer el valor de la transmissió no formal de coneixements i habilitats vinculades al món de la pesca. Amb la "Paca" com a motor principal es treballarà aspectes com la identificació de les principals espècies comercials, la seva venda i transformació, els tipus d'arts emprats, i altres aspectes vinculats amb el sector però amb una visió enfocada als valors mediambientals i a la sostenibilitat.

Igualment el nou programa pedagògic vol donar preferència a l'experiència del patrimoni cultural immaterial amb mètodes pràctics fent ús de metodologies pedagògiques participatives, això com en forma de jocs, de l'ensenyament a casa, i d'altres pràctiques d'aprenentatge.

En aquest curs 2023-2024, a partir que la normalització de la documentació s'hagi enllestit i l'embarcació estigui autoritzada es treballarà en l'implementació del programa pedagògic del museu amb el complement de la "Paca". Serà llavors quan els professors tindran un tractament personalitzat des del museu donat que ells decidiran sobre l'oferta a realitzar pels centres.

Degut a que el procés de regularització de la documentació és encara un capítol per tancar aquest curs servirà de banc de proves en referència a l'encaix d'aquesta embarcació en el programa educatiu dels centres, ja que l'ideal és que la planificació de les activitats a realitzar al llarg del curs es facin als mesos de juliol i de setembre. La comunicació de l'oferta haurà de tenir en compte, doncs, aquesta temporalització pensant en el curs 2024-2025, un cop tots els papers estiguin en regla.

S'ha fet consultes a diferents membres de la comunitat educativa de l'Escala i han sorgit ja propostes per aquest curs en base a la filosofia que comporta la recuperació de la "Paca". D'una banda els mestres i els professors consideren que és important donar a conèixer als alumnes l'especificitat de la "Paca" i la seva importància com a darrera barca de fusta feta a l'Escala dedicada a la captura del peix blau.

Diferents membres dels clautres valoren la importància de reforçar la idea que és una embarcació del poble que ha de permetre recuperar la història i les tradicions d'aquesta vila tan marinera, com també l'engrescar els escolars i les seves famílies a participar a les activitats organitzades al voltant del vaixell. De la mateixa manera des del MASLE s'ha arribat al compromís de redactar un dossier per els

mestres sobre la "Paca", com també es fan amb altres activitats pedagògiques que ofereix el museu.

Mentrestant es podrà oferir als centres el visionat de l'audiovisual sobre la "Paca" que des del Museu de l'Anxova i de la Sal s'ha realitzat, amb suport de Galp-Costa Brava. L'embarcació s'afegirà a l'oferta que des del Museu de l'Anxova i de la Sal (MASLE) s'ofereix l'objectiu de difondre el patrimoni marítim, pesquer i salador de l'Escala. Per poder assolir aquest objectiu disposem de diferents espais que ens permeten explicar aquest patrimoni mitjançant diferents visites i tallers:

- El Museu de l'Anxova i de la Sal (MASLE)
- L'Alfolí de la Sal – Museu de l'Escala
- Casa de pescadors can Cinto Xuà
- Barraca de pescadors de la Creu
- Cementiri Mariner
- Torre de Montgó
- Torre del Padró

12.2.2. Activitats culturals i socials vinculades a la teranyina "Paca"

Un dels objectius serà la participació activa en diferents activitats culturals i socials que es fan a l'Escala. Com s'ha dit, la "Paca" és darrera barca de fusta per anar a la pesca del peix blau feta a l'Escala i l'objectiu és, ara que n'és propietari l'Ajuntament de l'Escala, que esdevingui la barca del poble.

A continuació destaquem diferents activitats on plantegem la participació activa de la "Paca", tot i que el programa definitiu i el full de ruta del seu paper s'ha de marcar un cop es creï i es consolidi l'Associació Cultural que plantegem en aquest projecte.

Igualment és necessari reiterar que totes aquestes accions i més que en vindran es podran executar un cop la seva situació estigui normalitzada amb els papers en regla. Caldrà adaptar l'embarcació per tal de fer-la visitable, la qual cosa significa extreure la seguretat i la comoditat del visitant, sense perjudici del seu aspecte i respectant-ne tant l'autenticitat com l'originalitat.

En aquest sentit un cop disposi de la documentació regularitzada, la teranyina podrà participar en els següents esdeveniments:

Festa del Carme

Aquesta festa religiosa se celebra el 16 de juliol i que inclou un homentatge a la vellesa i diverses activitats durant tota la jornada, entre les quals la tradicional processó marítima i terrestre. Precisament es proposa que la barca "Paca" participi activament encapçalant la processó marítima portant la imatge de la Mare de Déu del Carme des del port de la Clota fins a la Platja, des d'on sortirà en direcció a l'església.

Festa Major de l'Escala

La Festa Major se celebra habitualment del 31 d'agost al 3 de setembre, tot i que, com és habitual, els actes previs s'inicien el 25 d'agost, amb la Marxa Nocturna de l'Anxova. L'inici formal de la Festa és el 31 d'agost, jornada en què s'inaugura l'exposició de la Festa Major i es fa el pregó.

Es proposarà a la Comisió de Festes la possibilitat d'utilitzar la barca "Paca" tant com a espai estàtic d'informació amarrat a la Riba Nova com també com a espai de taller o d'actuacions des de la coberta per la mainada, com s'acostuma fer a la Riba Nova.

Festa de la Sal

La Festa de la Sal aquest 2023 viurà la seva 26ena edició i s'ha convertit en un referent pel que fa a les festes marítimes de la Mediterrània. El tercer dissabte del mes de setembre l'Escala reviu el seu passat més mariner, pescador i salador amb diferents activitats vinculades al patrimoni marítim i immaterial. Un dels actes principals és la representació de diferents oficis a la platja amb l'arribada del vaixell de la sal rememorant el passat escalenc de principis del segle XX, quan la platja era l'epicentre econòmic i social del municipi.

La barca "Paca", per la seva cronologia i tipologia no s'adiu en el context històric representat però en canvi pot ser un element actiu. El matí del dissabte, a més de taller de cançó i danses tradicionals, es fan tallers d'antic oficis per aprendre antics sabers vinculats a aquest passat, com tallers de nanses, de remendar xarxes, de nusos mariners, de salaó, de puntes.... Aquest taller tenen el doble objectiu de recuperar antics oficis i donar-los a conèixer i també, formar gent jove que han de ser el relleu de la Festa de la Sal.

La teranyina "Paca" estarà amarrada a la Riba Nova, al costat de l'estand de MASLE i servirà de reclam per informar sobre les activitats del museu.

Igualment a la seva coberta s'hi faran taller de nusos mariners per a grups de màxim 7 persones.

Festa de l'Anxova

L'anxova de l'Escala és la protagonista absoluta d'aquesta festa, durant la qual s'hi organitzen degustacions, mercats de mostra i venda, tallers i concursos de cuina, i la destacada Ruta de l'Anxova. A més de les degustacions i la venda d'anxoves, s'hi fan una sèrie d'activitats relacionades amb aquest producte tan característic de l'Escala, com ara un concurs de cuina, tallers o el lliurament de l'Anxova d'Or a un personatge il·lustre. Algunes activitats es realitzen al Museu de l'Anxova i la Sal.

Entre les activitats en destaca la Ruta de la Tapa de l'Anxova, en la qual participaran diversos restauradors per oferir propostes basades en l'anxova. Com és habitual, aquells qui facin la ruta poden anar segellant un "passaport" a mesura que van tastant les diferents tapes. Qui ompli tot el passaport podrà votar per la millor tapa i la més original, a més d'entrar en un sorteig per rebre tres dècims de loteria de Nadal de l'"Anxova Milionària".

També es fa un concurs a Instagram amb les persones que pengin imatges de la ruta de la tapa amb les etiquetes corresponents. El premi és un lot de productes locals.

Aquesta festa, de caràcter més turístic i comercial, ha d'esvenir un bon aparador per la teranyina "Paca" i servirà per a donar conèixer el producte i aprofundir en la història de la pesca del peix blau i de la seva salaó a l'Escala al visitant.

Cavalcada de Reis

És tradicional a l'Escala que l'arribada dels Reis Mags es faci per mar. Un cop la Paca tingui els papers en regla es proposarà des de l'Ajuntament que els reis arribin amb la barca "Paca" a la Platja, abans de la seva rua reial pels carrers de l'Escala. Esperem que ja pugui ser factible aquest proper gener de 2023.

Vila del llibre

Des de fa cinc anys l'Escala acull, el primer cap de setmana de març, diferents activitats amb el llibre com a protagonista absolut. Tertúlies, presentacions, stands d'esditorials, rutes literàries, etc.. omplen els carrers de l'Escala, esdevenint una activitat amb força ressò i que podria

ser aprofitat per ensenyar i explicar la barca "Paca" als participants de l'event.

Aquests són un seguit d'esdeveniments de caràcter anual on l'embarcació "Paca" pot tenir el seu lloc com a barca del municipi. N'hi ha d'altres com el Carnaval, la Setmana Santa, el Triumvirat..., amb un caràcter més específic però tot dependrà de els objectius que esmarqui l'Associació cultural que ha de potenciar i fer popular aquesta embarcació.

D'altra banda la patrimonialització per part de l'Ajuntament de l'Escala d'aquesta embarcació ha de permetre crear nous punts de contacte amb entitats de tanta importància en el municipi com són la mateixa Confraria de Pescadors, el Club Nàutic de l'Escala i també les diferents fàbriques de salaó existents en el municipi i que donen feina a unes 200 persones.

Des de propi ajuntament haurà de servir també com a element vinculat a la marca turística de promoció "Viles Marineres", de la qual forma part l'Escala

13. PER QUÈ LA PATRIMONIALITZACIÓ DE LA BARCA "PACA" POT ESDEVENIR UNA OPORTUNITAT?

Finalment a mode de cloenda volem justificar la importància de la tornada de la barca "Paca" a l'Escala i el seu ús cultural, social i pedagògic. I creiem que pot esdevenir una oportunitat

- Perquè posa en valor i al servei del municipi una embarcació construïda en una drassana escalenca, per encàrrec d'una família d'armadors escalencs i dedicada a l'extracció de peix blau, concretament d'anxova, espècie estretament vinculada a l'economia de la vila, pot arribar a esdevenir un element estratègic de cara al coneixement i difusió del patrimoni de l'Escala.

- Perquè permet testimoniar l'activitat pesquera més habitual i característica de l'Escala mitjançant un model de vaixell condemnat a desaparèixer perquè correspon a etapes actualment superades pel que fa a la construcció naval, als materials emprats i a la morfologia amb que foren concebudes. Està fora d'època ja que a Catalunya han desaparegut les drassanes que facin embarcacions de fusta de grans dimensions per a la pesca professional.

- Perquè és una de les darreres barques construïdes per les Drassanes Sala de l'Escala, la drassana en actiu més antiga del Mediterrani occidental.

- Perquè existeixen nombrosos museus marítims que arreu del món han apostat per la salvaguarda de vaixells. Existeixen grans bastiments històrics com el *Victory*, el *Wassa* o el *Cutty Shark* vinculats a museus amb grans recursos. Però de la mateixa manera hi ha museus, com el Museu Marítim de Douarnenez, el de La Rochelle o el Museu de la Pesca de Concarneau, que aposten per peces més modestes, però no per això menys importants, lligades a la quotidianitat, al treball i a la història de les comunitats a les quals pertanyen.

- Perquè a Catalunya, l'exemple més clar de restauració d'una embarcació per iniciativa pública és la del pailebot *Santa Eulàlia* recuperat pel Museu Marítim de Barcelona. També hi ha les experiències del quallat *Teresa* del Museu d'Història de Cambrils, la barca *Vinyet* de Sitges i les barques *Gacela* i *Estrella Polar* del Museu de la Pesca de Palamós. Però el que volem fer des de l'Escala es recuperar per la comunitat una embarcació per a que la pròpia comunitat la gaudeixi i esdevingui element representatiu del municipi.

Cal destacar que aquest projecte, més enllà del que significa en el context de la dinamització cultural de la població, permetrà la posada en valor d'aquest element des del punt de vista patrimonial. És un bastiment representant d'una altra època i que ara s'observa amb certa nostàlgia per part del sector, ja que la pesca d'encerclament està en franca situació de retrocés. La sobreexplotació del peix blau ha fet disminuir la flota ja que les captures són, més que mai, minses.

Tradicionalment, a més a més, les tripulacions per aquesta pesquera es reclutava entre la gent més necessitada ja que aquell que aspirava a tenir un status més estable buscava i busca embarcar-se en altres modalitats de pesca com, per exemple, l'arrossegament. Actualment, la majoria de mariners de l'encerclament són emigrants, provinents del nord d'Àfrica. Antics pescadors o temporers de la mar, així com treballadors manuals, poden conformar el segment més idoni per optar a aquesta feina. Aquesta mirada social ha de formar part també del projecte de patrimonialització de la "Paca".

La barca esdevindrà també un símbol per la comunitat pesquera local i pel sector pesquer. Serà, doncs una altra manera de dignificar aquest sector primari històricament i afectivament vinculat des de fa molt anys a l'Escala.